

dCIDOB 77.

Diversitat cultural i etnoncentrisme.

Introducció.

En el context de la globalització i la interdependència entre els diversos pobles i cultures, veiem com allò local es manifesta com una reivindicació de la identitat cultural en oposició a una tendència homogeneïtzadora. I en aquest marc de lluita i equilibri entre global i local, creiem oportuna la reflexió al voltant del terme etnocentrisme.

Si partim de la base que l'etnocentrisme és una posició que es troba en relació directa amb la formació o la conservació del grup (nosaltres) en contacte amb altres grups (ells), una dosi mínima d'etnocentrisme sembla ser indispensable i, de fet, normal si una cultura vol mantenir una certa identitat. Sense aquest etnocentrisme, possiblement una cultura no només no podria sobreviure –i segurament seria absorbida per una altra cultura amb estructures més fortes– sinó que fins i tot es podria sentir amenaçada i per aquesta raó podria provocar reaccions extremes d'aquest etnocentrisme.

La nostra intenció no és en cap cas considerar l'existència d'un etnocentrisme "millor" o "pitjor", únicament proposem una reflexió del concepte etnocentrisme en relació a la diversitat cultural. Una forma extrema d'aquest etnocentrisme provoca reaccions xenòfobes en un intent de salvaguardar "allò propi". Es tracta d'un etnocentrisme excloent quan aquesta posició implica una jerarquització de valors: "l'Altre" només pot ser acceptat quan és considerat com a inferior o subdesenvolupat. El cas extrem de l'etnocentrisme excloent seria el racisme, concepte ja superat en molts aspectes –principalment perquè és científicament insostenible– però que es manté sota altres formes de discriminació, ja sigui econòmica, sociopolítica i, sobretot, cultural.

Els autors dels tres primers articles d'aquest DCIDOB intenten situar el tema i definir conceptes a partir de l'anàlisi i la reflexió, i els cinc restants són la contribució de diverses persones a les quals vam convidar a compartir amb nosaltres la reflexió sobre la diversitat cultural i etnocentrisme, cadascuna des de la seva especialitat i punt de vista (Europa Occidental, Europa Oriental, el Magrib, l'Orient àrab i l'Àfrica Subsahariana). Ens hagués agradat ampliar aquesta reflexió incloent més visions, però només amb les que us oferim ja veiem com tots els autors coincideixen en la importància de la unitat dins de la diversitat.

Per altra banda, hem afegit una selecció bibliogràfica comentada, a partir de la selecció de diversos títols que considerem bàsics per entrar en la clarificació o interrelació de tots els termes exposats i un llistat d'adreces de webs interessants per obtenir més informació.

Som conscients de la complexitat del tema plantejat i la inusual estructura d'aquest monogràfic, amb gran quantitat d'articles, així ho palesa; amb tot, esperem que us sigui una eina força útil per reflexionar-hi.

diversitat cultural i ETNOCENTRISME

dCIDOB 77.

Diversitat cultural i etnocentrisme.

L'etnocentrisme. En el punt de mira.
Joan Comas Miralles

L'etnocentrisme

EN EL PUNT DE MIRA

Joan Comas Miralles Escriptor, especialista en multiculturalitat

La càrrega negativa que ha acompanyat la definició d'etnocentrisme des de la perspectiva de la interculturalitat fins ara ha estat quelcom normal entre els interessats en el tema. Per definició, *interculturalitat* i *etnocentrisme* entraven en flagrant contradicció. Com podia algú tenir una bona predisposició al diàleg si s'autoconsiderava superior al seu interlocutor? En principi, totes les variants de la definició d'etnocentrisme sempre semblen tornar-nos al mateix lloc: etnocentrisme, se'ns diu, és l'actitud dels components d'un grup ètnic de considerar el seu grup superior als altres grups racials o culturals, valorant les altres cultures des de la pròpia, tot considerant l'estil de vida i costums propis com adients, millors i/o normals i els de l'altre grup com aliens, estranys o incorrectes (IEC, 1995; Malgesini&Giménez, 1997). En aquest breu article pretenc considerar l'etnocentrisme des d'alguns aspectes que ens han de permetre tenir en compte aquestes actituds en un camp de significació d'abast més ampli.

Etnocentrisme i socialització ▶ L'etnocentrisme és un fenomen complex, que té a veure amb el procés de la formació d'identitats col·lectives individuals. L'etnocentrisme, i fins i tot l'*heterofòbia*, la por a l'Altre (Savater, 1995), formen part dels efectes dels processos intencius de socialització inherents a tota societat humana. Sabem que tot grup social tendeix a la cohesió interna mitjançant la creació d'un sentiment d'autoestima que referma el grup davant de tercers i que fent-ho reafirma la seva pròpia excel·lència respecte als altres. Els estats afectius que aquest procés posa en marxa s'han de contemplar en la seva condició d'emocions i sentiments plenament humans.

Mundialització i globalització versus diversitat ▶ De forma aparentment paradoxal, aquest èmfasi en el caràcter social del terme etnocentrisme, previ a qualsevol manipulació ideològica, ha tingut relació amb les transformacions tecnoeconòmiques, socials i culturals de les tres darreres dècades i amb el principi de superació de l'etapa històrica en la qual etnocentrisme, des de l'Europa de la modernitat, rebia el nom d'*euocentrisme*, que volia dir en termes econòmics, polítics i institucionals: colonialisme i imperialisme; i en termes culturals: imposició del model de racionalitat propi de l'Europa nascuda amb la modernitat, allò que en els nostres diccionaris està reconegut en la veu *europèitzar* (Pompeu Fabra, 1978). La difícil i en molts casos dramàtica història de la descolonització, de la pèrdua d'hegemonia de la vella Europa a favor dels Estats Units d'Amèrica, la descomposició definitiva dels països d'economia planificada i la irrupció d'altres potències econòmiques com les asiàtiques, i també la importància de les crisis africanes, han modificat l'escenari tradicional monocèntric o duocèntric en una realitat policèntrica i, per tant, una realitat en la qual l'evidència de la diversitat ha guanyat terreny.

Malgrat aquesta evidència, la diversitat es troba en unes condicions de gran fragilitat. És fràgil perquè les transformacions a les quals feia referència les podem resumir en dues paraules avui repetides fins a la sacietat: mundialització i globalització. Amb la mundialització s'ha avançat en la internacionalització planetària de les relacions jurídiques entre estats i organitzacions; mentre que amb la globalització hem entrat en una dinàmica d'estandardització econòmica, tecnològica i d'estils de vida que estan sota la determinant acció de criteris economicistes del mercat. Allò que compta és l'eficiència, la cooperació competitiva y el benefici econòmic (McLean, 1995). Globalització i diversitat són com les dues cares d'una moneda que roda a gran velocitat sense un destí precís, i amb un equilibri tant precari que a cops sembla que una de les cares és capaç d'ocultar a l'altra.

Tenim, per tant, que la nova diversitat forma part d'una realitat que a l'altre pol hi té la tendència a la uniformitat, a l'homogenització, i a l'inrevés. Entre els dos pols s'estableix una relació de retroalimentació o, millor dit, de vigilància mútua, des de la qual, respectivament, creixen l'una de l'altre. Es tracta d'una relació d'equilibri incert perquè l'eventual suma dels dos mai dona zero. La revolució tecnològica serveix i potencia tant l'expansió del mercat com a sistema productiu i de distribució, com les oportunitats de refermar les identitats.

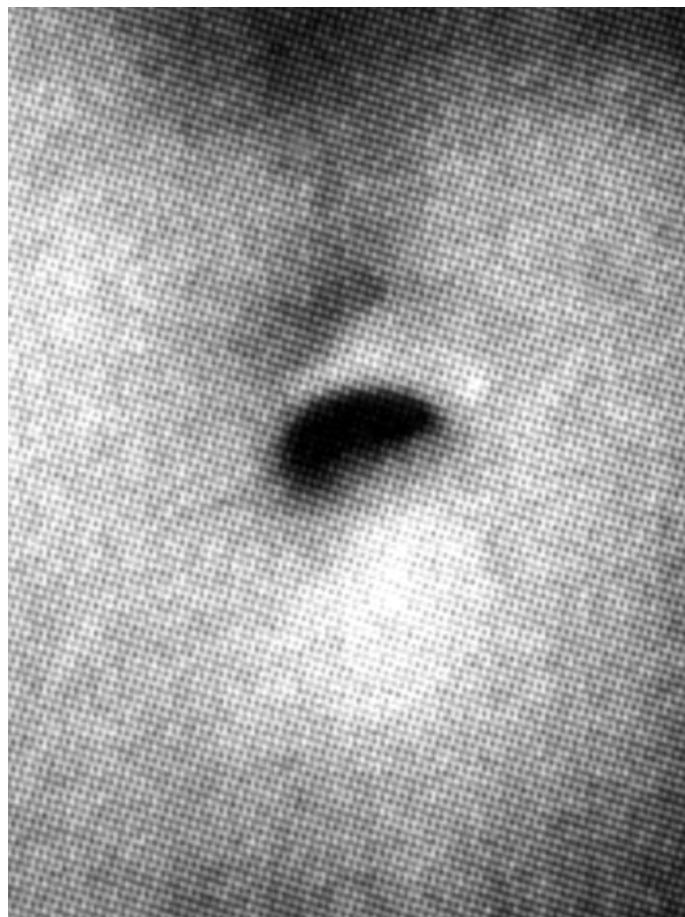
D'altra banda, i pel que fa al fenomen de la globalització, tenim nombroses evidències que situen el seu origen en la modernització iniciada a Europa en l'època moderna, però també és igualment evident a començaments d'aquest segle, amb les noves tecnologies, que actualment no és un fenomen únicament europeu ni, de manera més àmplia, únicament occidental (Giddens, 1990).

La globalització, per reacció o com a efecte, dona lloc a la creació de noves entitats regionals, revifa els corrents migratoris i provoca l'etnització interna dels estats-nació tradicionals perquè incrementa la competitivitat interregional i redefineix el model d'Estat modern.

Emergeix així una realitat pluriètnica que cal gestionar, i és aquesta gestió la que fa comprendre la importància que tenen per a una comunitat, una ètnia, els seus mecanismes d'autoestima i, inevitablement, la seva visió etnocèntrica del món. La lluita per al reconeixement passa inevitablement per una reafirmació de la pròpia identitat.

Ètnia i etnicitat ► Convé insistir que no hi ha una única manera d'entendre la identitat de grup, i això és important perquè segons quin sigui, les actituds etnocèntriques poden servir exclusivament per obstaculitzar qualsevol tipus de relació entre les cultures que no sigui la de les actituds discriminatòries i racistes.

Etimològicament, la paraula ètnia significa grup, poble. El terme a l'Anglaterra del segle XIV servia per designar aquells que no eren cristians, és a dir, els gentils i pagans. A mesura que es construeix l'Europa expansionista de l'època moderna, el terme va adquirint progressivament un ús classificador i de jerarquies de la diversitat humana. Més tard, ja al segle XX, i a la dècada dels seixanta, s'associa a tot el que és folklore (tradició premoderna) i és susceptible de desaparèixer com a conseqüència de la força abassegadora de les noves formes culturals de la modernització (societats modernes). Però és als anys setanta, quan gairebé s'ha completat el procés de descolonització, que la paraula ètnia deixa pas a una altra derivada, *eticitat*. Amb aquest terme es revaloritzen les especificitats dels grups i, en part, es perd el sentit merament

classificador que fins aquell moment tenia el mot ètnia. Etnicitat es definirà com els trets específics d'un grup clarament identificable. Els corrents migratoris cap als països més desenvolupats i la creixent presència en l'escena internacional de la diversitat de grups, marquen el canvi d'èmfasi semàntic del terme, fins i tot propicia l'aparició d'aquest nou terme, etnicitat.

Es digui etnicitat o simplement ètnia hi ha tres maneres d'interpretar aquest terme, d'entendre'l. Cadascuna d'elles acaba definint estratègies d'actuació totalment diferents, estratègies fàcilment observables en els posicionaments d'institucions i en els mitjans de comunicació. En primer lloc, tenim la concepció *primordialista* (equivalent a *l'essencialista* en el terreny nacionalista) que reclama el reconeixement de l'existència de trets objectius: biològics, interpretables en clau d'una predisposició a la selecció de grup i històricocultural, que se situen en el caràcter profund dels components afectius en termes de cultura comuna, parentiu i costums.

Enfront d'aquestes teories primordialistes en tenim d'altres que s'agrupen en les denominades teories *circumstantialistes*, crítiques de les primeres. Aquestes teories oscil·len entre les posicions denominades *instrumentalistes* i les *constructivistes*. Les primeres entenen el fenomen de l'eticitat com un instrument d'acció política utilitzada per les elits dirigents en la consecució dels seus fins. Es veu l'eticitat com el producte de criteris polítics creats i manipulats per les pròpies elits, i els conflictes serien en últim terme el resultat de disputes entre elits, que pretenen preservar els seus interessos.

L'etnocentrisme EN EL PUNT DE MIRA

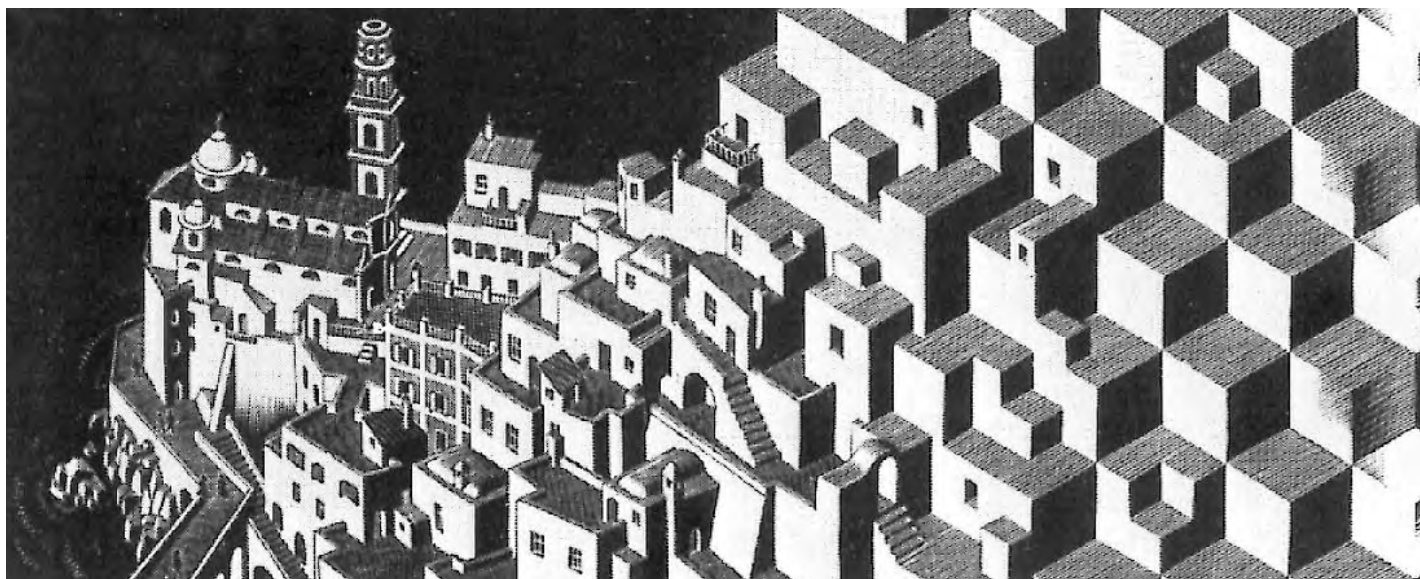
Les posicions constructivistes, en canvi, proposen entendre el fenomen subratllant el caràcter situacional, és a dir, hi ha etnicitat com a resultat de la interacció entre grups. No es tracta d'una realitat reduïble a la interacció entre elits, sinó al fet circumstancial de l'entrada en contacte dels grups humans, la qual cosa els porta a adoptar trets comuns diferenciadors i amb pretensions d'estabilitat a fi i efecte de poder entrar en interacció amb els altres (Malgesini&Giménez, 1997). En els països desenvolupats, receptors d'immigració, l'etnicitat s'ha reconvertit, en part, en un tema d'anàlisi sociològica i políticament en una qüestió de reivindicació de drets i de reconeixement social. El clàssic conflicte de classes ha esdevingut un conflicte entre població hoste i població nouvinguda, amb múltiples dimensions: econòmica, de participació social en el joc institucional i, en no pocs casos, de convivència. En alguns indrets la relació majoria/minoria no s'ajusta a la vivència de la població hoste. Els mitjans de comunicació no ajuden a fer comprensible el fenomen. El clientelisme polític enraeix la recerca de polítiques receptores. Des d'aquesta vivència la tendència a reforçar la pròpia etnicitat es fa evident i en molts casos de manera acomplexada. La por als –inquietants– altres es barreja amb les contradiccions d'una societat que pel que fa als valors s'autopostula tolerant, democràtica i, en aquest sentit, igualitària. És en aquest context que prejudicis i estigmes ocupen el discurs provocant les explosions de xenofòbia.

L'etnocentrisme entès com un procés derivat de la socialització de tot grup humà, i en clau no essencialista, pot ajudar en l'actual context d'universalització dels valors del respecte, dels drets cívics i polítics, de compartir preocupacions comunes com el sistema ecològic a

escala planetària o la lluita contra la criminalitat i la pobresa. Dues comunitats que es reconeixen des d'una perspectiva dinàmica estan més preparades per a una interacció constructiva i comprensiva a establir enteses dinàmiques facilitadores de diàleg, que reconeixent l'etnicitat respectiva permeten una convivència enriquidora. Aquesta convivència demana treballar més sobre els objectius i els efectes que no pas sobre principis i, sempre, a la recerca legítima de l'horitzó a mig i llarg termini de més equilibri entre llibertat i igualtat, entre individu i societat.

Relativisme versus universalisme ▶ He parlat de convivència i no de coexistència. L'etnocentrisme propi ha de ser sobre els valors positius amb possibilitat de ser compartits universalment. No es tracta d'un etnocentrisme que imposa dogmes sobre maneres de fer i de viure, sinó d'un etnocentrisme que recull el bo i millor de la tradició. En el cas de l'europea, els qui la compartim ens en podem sentir plenament orgullosos. La tradició europea a la qual em refereixo com a irrenunciable és precisament aquella que estableix ponts de vinculació amb altres tradicions culturals.

Totes i cadascuna de les cultures son fetes de tendències i interpretacions, tant dogmàtiques com comprensives o alliberadores. També l' europea.

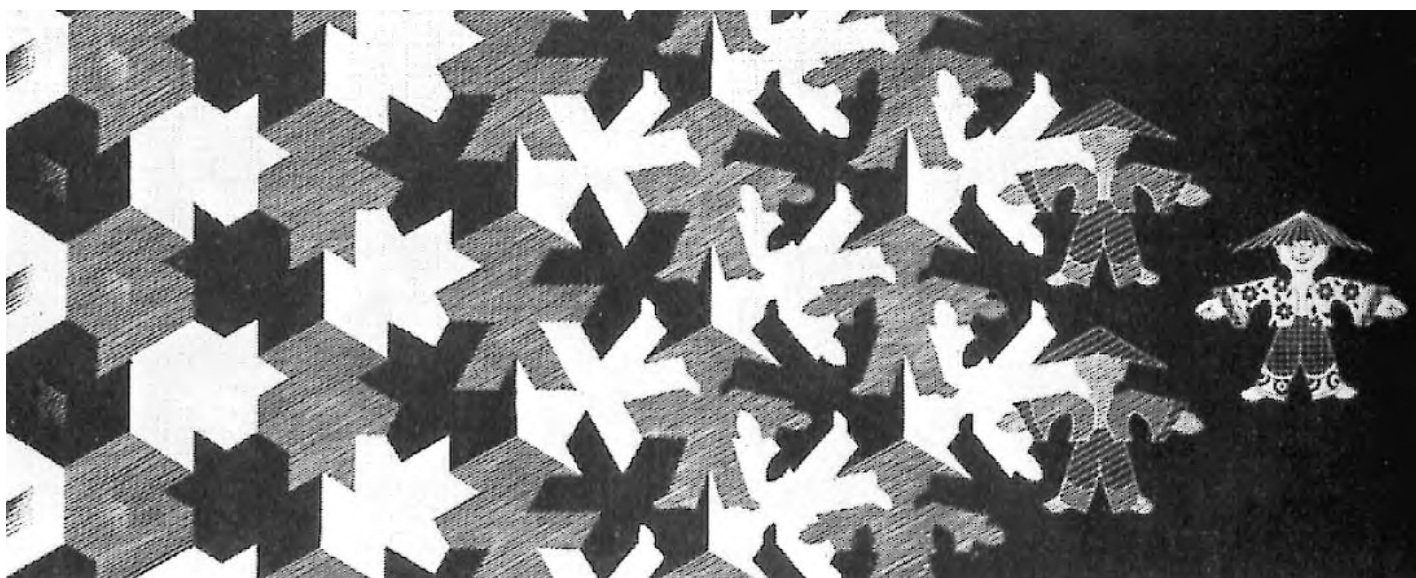

▶ *Metamorfosis I*. M.C. Escher, 1937

No valen en aquest cas ni els relativismes ni la tolerància. Des de l'àmbit dels països de cultura occidental, cal ser tant ferm contra els propis dogmatismes com ho hem de ser contra aquelles tendències que operen en altres tradicions amb el mateix signe. No val tot per molt que sigui diferent. No val tot etnocentrisme perquè sigui resultat d'un mecanisme intern de cohesió dels grups humans. La nostra resposta només pot ser una preocupació especial envers l'educació cívica –educar llibertats (V. Camps: 1996)– i l'expansió de les seves “virtuts” generalitzant-les a tota la població; volem dir aquelles virtuts cíviques que promouen la responsabilitat, les llibertats i la participació com la manera de resoldre els problemes, prou greus, de les nostres societats. El pitjor pensament és aquell que estén el rumor de la utopia, d'una societat sense problemes. Aquesta societat no existeix sinó en el deliri dels fanàtics o en el desig legítim escenificat com a model en el qual inspirar-nos. Només es pot ser intransigent amb els intransigents i la diversitat serà valuosa en tant que font de riquesa en la resolució dels problemes i entenent que la llibertat és, a la manera que la presentà Stuart Mill, la mateixa història de la humanitat, un procés ininterromput d'alliberament de les situacions de dominació específiques a cada etapa històrica. ■

Referències bibliogràfiques

- Camps, V. (1996) “la universalidad ética y sus enemigos” en Giner, S. y Scartezzini, R. *Universalidad y diferencia*. Madrid: Alianza editorial.
- Delgado, M. (1998) *Diversitat i integració*. Barcelona: Empúries.
- Giddens, A (1993) *Consecuencias de la modernidad*. Madrid: Alianza.
- Giner, S. i Scartezzini, R. (eds.) (1996) *Universalidad y diferencia*. Madrid: Alianza ed.
- Grup de Lisboa (1998) *Limits a la competitivitat*. Barcelona: Edicions Proa.
- Malgesini, G.; Giménez, C. (1997) *Guía de conceptos sobre migraciones, racismo e interculturalidad*. Madrid: La cueva del oso.
- McLean, M. (1995) *Educational Traditions Compared*. London: David Fulton Publishers.
- Savater, F. (1995) *Diccionario filosófico*. Barcelona.
- Troyna, B. i Selma, L. (1991) *Implementing Multicultural and Anti-racist Education in mainly White Colleges*. Stanford
- Ulrich, B. (1998) *Qué es la globalización?: falacias del globalismo, respuestas a la globalización*. Barcelona: Ediciones Paidós.

dCIDOB 77. **Diversitat cultural i etnoncentrisme.**

Estereotips i prejudicis. En la comunicació intercultural.
Miquel Rodrigo Alsina

Estereotips I PREJUDICIS

EN LA COMUNICACIÓ INTERCULTURAL

Miquel Rodrigo Alsina Catedràtic en Teoria de la Comunicació (UAB)

És difícil que en qualsevol tipus de comunicació, i en especial la comunicació intercultural, no s'utilitzin eventualment estereotips i prejudicis. En moltes ocasions aquest fet es denuncia com un índex d'una manifestació ideològica "políticament incorrecta" d'aquell qui els utilitza més o menys inconscientment. Potser és cert que en alguns estereotips i prejudicis hi ha el germen del racisme, però no sempre és així. Evidentment no es tracta de fer una defensa de la utilització de prejudicis i estereotips, la meua intenció és clarificar aquest fenomen. Resumint, el que pretenc en aquest article és, en primer lloc, recordar que els prejudicis i els estereotips formen part del nostre sistema de creació de sentit. En segon lloc, he apuntat quina és la funció que aconsegueixen i que, de fet, justifica la seva existència. En tercer lloc, he esbossat la manera com s'utilitzen en els nostres processos comunicatius; i, en quart lloc, he volgut recordar que no tots els prejudicis i estereotips són iguals. Finalment, he cridat l'atenció sobre algunes de les realitats que [aquests] legitimen.

Per a què serveixen els prejudicis i els estereotips? > L'ésser humà necessita per poder viure dotar de sentit allò que l'envolta. La creació de sentit és una necessitat ineludible per a l'ésser humà. Dir que allò que no té sentit no és, suposa, potser, caure en un determinisme lingüístic exagerat, tot i que podria ser cert per a una postura subjectivista. De tota manera hem de fer alguns aclariments. En primer lloc, no s'ha de pensar que la creació de sentit és un procés exclusivament racionalista, les emocions coadjuven a donar sentit a la realitat. Així podríem recordar que no hi ha raó sense emoció i no hi ha emoció sense raó. En segon lloc, tot i que no seguirem aquesta derivació, cal reconèixer l'existència d'allò inefable; és a dir, d'allò que és sentit, però que no podem donar-li un sentit comunicable i, per tant, no és fàcilment expressable.

La creació de sentit és una operació cognitiva i emotiva complexa en la qual intervé el bagatge enciclopèdic (*background*), al qual podríem denominar el seu univers referencial. Com s'ha constituït aquest univers referencial simbòlic de la persona que possibilitarà la creació de sentit? Ens trobem davant d'un procés social i individual, en definitiva, biogràfic. El procés continuat de socialització és un factor determinant en la construcció de l'univers referencial. Aquest es va conformant gràcies als materials significants que el/els context/os cultural/s posa/en al seu abast i que la persona experimenta i viu de forma singular. És a dir, que malgrat que la construcció de sentit està arrelada a la socialització d'unes competències col·lectives, la interpretació és en essència un acte individual tot i que amb una base social. Potser un exemple podrà aclarir-nos millor aquest punt. Si jo preguntés al lector què és per a ell un pare, evidentment aquells lectors amb els quals comparteixo una llengua i uns referents culturals comuns m'entendrien. Aquesta seria la part social. Però no hi ha dubte que cadascun d'aquests lectors du a terme una interpretació que està mediatitzada, entre d'altres elements, pels models de paternitat que coneix, per la imatge del seu pare que segurament és diferent en cada lector, fins i tot encara que tinguin el mateix pare. Així doncs, l'univers referencial que permet la construcció de sentit és una matriu de significat individual que té una fonamentació social.

Un cop vist, simplificadament, el procés de constitució del sentit, podríem plantejar-nos el seu contingut. Evidentment, es tracta d'una tasca molt difícil, a menys que esquematitzem una realitat molt complexa. Ens trobem amb un contingut heterogeni i homogeni, paradoxal i coherent, fix i mutable que està compost de sentit comú i de coneixements científics, de raó i de passió, de valors i de dades, de *logos* i *mythos*, de judicis i de prejudicis, d'estereotips i d'un llarg etcètera.

Així doncs, els prejudicis i els estereotips formen part del nostre univers referencial, el qual permet que construïm el nostre sentit. A més a més, cal tenir en compte que en ocasions ens serveixen com un instrument que ens ajuda a reduir la complexitat de la realitat o a donar sentit a realitats de les quals tenim poca informació.

Per tant, els estereotips i els prejudicis calmen la nostra ansietat i incertesa davant la falta de sentit d'una situació. Potser per això tots tenim estereotips i prejudicis. Aquesta constatació ens obliga a fer una sèrie de consideracions. Tots tenim un univers referencial, poc o molt etnocèntric, en el qual hi habiten estereotips i prejudicis que hem anat adquirint a través de la llengua, la interacció comunicativa i les nostres vivències. Això no ens ha de dur a un procés constant d'autoinculpció. L'autoflagelació no és la millor actitud que es pot adoptar, sobretot si tenim en compte que no tots els estereotips i els prejudicis són iguals. Aquest últim punt el desenvoluparem més endavant.

Aclarint conceptes ▶ Abans de seguir endavant potser hauríem de definir els termes dels quals estem tractant.

Un prejudici és simplement una creença o opinió preconcebuda; és a dir, és una idea que es té abans que la situació ens en demani l'elaboració. D'aquesta manera, quan donem sentit a la circumstància, només ens cal un petit esforç, ja que el sentit el tenim prèviament elaborat, gairebé només es tracta d'aplicar-lo mecànicament sense gaire esforç. La paraula estereotip ve del procediment d'impresió denominat estereotipia, que és la reproducció a partir d'un motlle. Així, es tracta d'aplicar una concepció a una circumstància, a una realitat determinada, a partir d'un motlle prefigurad, sense tenir gaire en compte si es tracta del motlle adequat, o no, per interpretar el fenomen. Com pot apreciar-se, estereotip i prejudici són conceptes molt similars. Potser prejudici és una noció més àmplia, ja que pot referir-se a moltes realitats diferents, mentre que l'estereotip es refereix més concretament a les realitats humanes. D'aquesta manera, per exemple, una persona pot tenir el prejudici que els gossos amb els ulls blaus són més intel·ligents que els que tenen ulls negres, però difícilment direm que es tracta d'un estereotip. Una altra diferència que podríem apuntar és que si bé el prejudici pot ser individual, per tal que es converteixi en estereotip és necessari que sigui compartit pel grup. Així, determinats prejudicis socialitzats es converteixen en estereotips. En aquest sentit, "un estereotip és un conjunt estable de creences i d'idees preconcebudes que els membres d'un determinat grup comparteixen sobre les característiques d'altres grups. El concepte d'estereotip ha perdut a poc a poc la seva connotació inicial d'irracionalitat i prejudici; per això, el fet d'es-

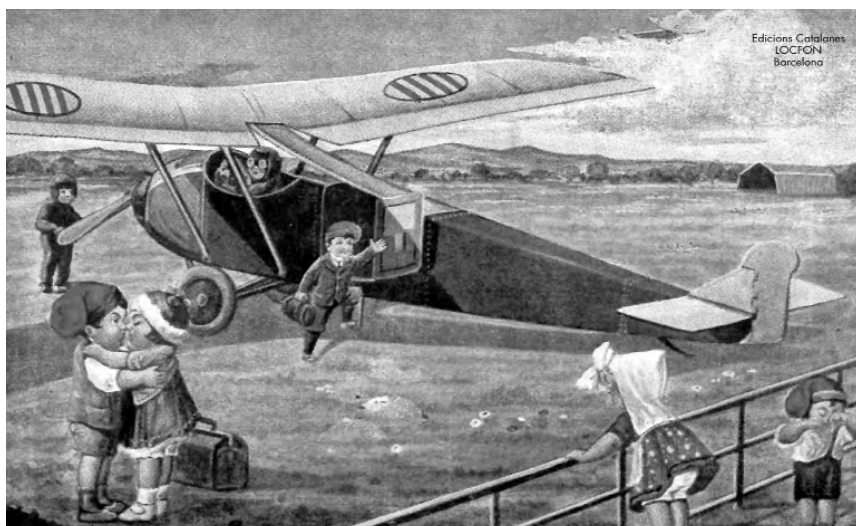
Esterotips I PREJUDICIS

tereotipar és considerat actualment un procés cognitiu normal pel qual les persones construeixen esquemes per categoritzar a les persones i institucions i així evitar la 'sobrecàrrega d'informació' (Guirdham, 1999: 161). En qualsevol cas, no entrarem en una discussió terminològica, ja que no és el propòsit d'aquest article, però sí que veurem precisament la necessitat de relativitzar la suposada negativitat dels estereotips.

Alguns autors han apuntat que els prejudicis són "predisposicions negatives cap a un grup de gent que ha estat estereotipat a partir d'unes característiques simples basades en una informació incompleta" (O'Sullivan et al., 1994: 240). Podria estar d'acord amb aquesta definició, però si hi fem algunes precisions. En primer lloc, no sempre són predisposicions negatives. En segon lloc, no sempre l'accés a una informació més completa implicarà la desaparició del prejudici. Més aviat ens trobem davant d'una sèrie d'idees preconcebudes sobre individus o grups que poden ser positives o negatives. En el cas d'individus, el prejudici pot transformar-se en judici, després de tenir una informació completa de la persona i d'exercir un judici crític, autocrític i ponderat. Ara bé, dubto que sigui fàcil dur a terme un judici ponderat sobre un grup determinat. Si ja és difícil emetre un judici crític sobre el grup cultural al qual pertanyem, és fàcil imaginar que sobre els altres grups culturals la dificultat augmenta. Malgrat tot, la comunicació intercultural ha d'afrontar identitats culturals construïdes d'aquesta manera (Rodrigo, 2000: 87-114). Aquí és on es formen prejudicis freqüentment basats en una informació parcial i deficient. Però, curiosament, les idees preconcebudes d'aquesta manera són resistents al canvi, fins i tot quan s'enfronten a una nova informació que no s'ajusta a l'estereotip. Així, es pot donar el cas, per exemple, que a la primera persona alemanya que coneixem en la nostra vida li puguem dir impunement "Saps que no sembles alemany?". I diem això, no perquè hàgim estudiat en profunditat l'ànima del poble alemany, sinó simplement perquè aquella persona no s'ajusta a l'estereotip que tenim dels alemanys. D'aquesta manera, abans de canviar els nostres prejudicis preferim convertir allò que no s'hi ajusta en una excepció. No obstant això, en moltes ocasions els prejudicis donen lloc a una percepció selectiva de la realitat, la qual quedarà consti-

tuida per aquells elements que corroboren l'estereotip o simplement interpretarà esbiaixadament l'esdeveniment en aquest mateix sentit. Fins ara hem vist que els estereotips ajuden a crear un cert ordre en el complex univers de la nostra societat. Un estereotip simplifica la realitat i ens permet classificar els fenòmens gairebé immediatament, sense obligar-nos a analitzar-los detingudament, sense necessitat de replantejar-nos la qualitat del nostre univers referencial. Molts d'aquests estereotips són prejudicis etnocèntrics, fins a cert punt inevitables. No tothom té un coneixement policèntric. Quantes persones no musulmanes serien capaces d'explicar el que significa l'*ummah*? A més a més, no es tracta tan sols de tenir algunes nocions sobre l'islam, ja que hem de tenir en compte que "la noció de comunitat islàmica o *ummah* no té equivalent en el pensament o en l'experiència històrica occidental" (Mowlana, 2000: 179). Fixem-nos que si tractéssim d'explicar una noció no compartida hauríem de buscar quins són els coneixements compartits que s'aproximen més a la nova noció i fer una analogia. Això implicarà necessàriament una mixtificació i simplificació de la noció, però es fa per tal de comprendre-la millor. Malgrat tot, es tracta, és clar, d'una comprensibilitat momentània i aparent, com també passa amb els estereotips i els prejudicis. Aquests últims, per la seva pròpia essència, poden ser un obstacle per a una millor comprensió. Encara que tampoc s'ha de pensar que tots els prejudicis i estereotips tenen terribles conseqüències negatives.

Els tipus d'estereotips i els judicis dels prejudicis ▶ Hi ha una certa tendència a atribuir negativitat als prejudicis i estereotips. És cert que són negatius perquè es tracta de generalitzacions no fonamentades, són una forma de coneixement molt precària. Efectivament és negatiu, o com a mínim erroni, atribuir a una persona les suposades característiques del grup al qual se li atribueix la pertinença. Però no sempre tenen perquè tenir un contingut negatiu, ja que hi ha diversos tipus d'estereotips i els prejudicis poden donar lloc a diferents judicis. Simplificant, novament podríem dir que, pel seu contingut, els estereotips i els prejudicis poden ser: positius, neutres i negatius. Creure que els belgues són macos és evidentment positiu; considerar que els italians mengen pasta es podria considerar neutre;

gosar pensar que els catalans són antipàtics, a més de negatiu és sens dubte fals. Bromes a part, és evident que els prejudicis o els estereotips que tenim sobre altres grups no sempre són negatius. Ara bé, també és lògic que siguin els negatius els més preocupants i als quals se'ls hi dedica més atenció; com jo faré a continuació. Els estereotips i prejudicis negatius serveixen per justificar, en moltes ocasions, els privilegis i les diferències intergrupals, ja que no només serveixen per donar sentit de manera instantània sinó també per classificar d'acord a un ordre social. A determinats grups se'ls estereotipa de forma negativa, i així s'alimenta una actitud discriminatòria i d'exclusió. A més, cal ser conscients que els prejudicis i estereotips s'utilitzen també per definir els límits del propi grup. Així, enfront la negativitat aliena es realça la positivitat pròpia. En definitiva, s'està construint la superioritat d'un grup sobre un altre. Per això la cultura d'un grup és considerada moral i culturalment més valuosa que l'altra. Això suposa la incapacitat de reconèixer que la diferència no implica la inferioritat dels grups diferenciats. Per consegüent, es poden manifestar actituds xenòfobes, racistes i etnocèntriques.

De fet, l'etnocentrisme és, com ho són també els prejudicis i els estereotips, una manera de donar sentit a la diversitat, la qual posa en qüestió la nostra forma d'entendre la realitat. L'etnocentrisme ens permet adequar allò aliè a allò propi, unificar allò divers, amotllar allò diferent al nostre univers referencial.

Per descomptat pot ser negatiu (Rodrigo, 1999: 82-86), però també és un dels instruments que tenim per donar sentit a un món cada vegada més complex i intercultural. ■

Referències bibliogràfiques ▶

- Guirdham, M. (1999) *Communicating across Cultures*. London: Macmillan Business.
- Mowlana, A. (2000) "The end of the diversity?", a *Tripodos. I Congrés Internacional Comunicació i Realitat*, número extra, pp. 171-182.
- O'Sullivan, T. et al. (1994) *Key Concepts in Communication and Cultural Studies*. London: Routledge.
- Rodrigo, M. (1999) *Comunicación Intercultural*. Barcelona: Anthropos.
- Rodrigo, M. (2000) *Identitats i comunicació intercultural*. València: Edicions 3 i 4.

dCIDOB 77.

Diversitat cultural i etnoncentrisme.

Acció i interacció. Multiculturalisme i interculturalitat.
Yolanda Onghena

ACCIÓ I INTERACCIÓ

MULTICULTURALISME I INTERCULTURALITAT

Yolanda Onghena Responsable de l'Àrea d'Interculturalitat. Fundació CIDOB

Al llarg de la història han aparegut diferents maneres d'abordar la diversitat cultural i les relacions entre pobles culturalment diferenciats. Alguns d'aquests sistemes són clarament models d'exclusió i de dominació social d'un grup ètnic o poble sobre un altre. Inclusió i exclusió constitueixen els elements clau en les polítiques de gestió de la diversitat.

El pluralisme cultural, com a filosofia de la diversitat (des de la postguerra de la Segona Guerra Mundial i, sobretot, des dels anys seixanta), parteix precisament del principi que no és pas legítim destruir o manipular les cultures, i també que és perfectament possible arribar a una unitat en la diversitat. Aquesta tendència ha estat concebuda i formulada de diverses maneres, però es podria sintetitzar en dos grans principis: igualtat de drets, de responsabilitats i oportunitats (el principi de ciutadania) i el respecte de les diferències etnicoculturals (el dret a la diferència).

Durant els anys seixanta i vuitanta, el pluralisme cultural va ser el marc de noves polítiques i programes educatius i sanitaris, de participació pública, d'assistència jurídica, definits com multiculturalisme. Aquest terme és utilitzat, també, per al reconeixement del fet en si mateix (la diversitat cultural existent en el territori) com també per a una acceptació normativa (la manera com s'organitza la vida social i pública).

Els efectes positius del multiculturalisme són evidents en tant que aquest ha sabut crear o promoure un respecte més gran cap als pobles i les cultures, la reforma de l'escola, la lluita contra el racisme, etc. Malgrat tot, en els darrers anys el multiculturalisme és objecte de crítiques, tant des del punt de vista polític com social i científic. Per a molts autors el multiculturalisme pot portar –i de fet això passa en diferents contextos– a uns límits extrems les diferències, *culturalitzar* les desigualtats tot oblidant altres formes de jerarquització i d'exclusió social, fragmentar la vida social i, en definitiva, a no poder-se utilitzar com un instrument per a la construcció de la unitat en la diversitat.

Diferents models de multiculturalisme ▶ Una visió crítica del multiculturalisme ens l'ofereixen Joe L. Kincheloe i Shirley R. Steinberg, els quals fan una distinció entre diferents models de multiculturalisme:

▶ El *multiculturalisme conservador* o *monoculturalisme*, que és en diversos aspectes una forma de neocolonialisme, representa un nou reconeixement de la tradició colonialista de la supremacia de l'home blanc. Un aspecte important d'aquest multiculturalisme és que implica la possibilitat d'assimilació per a tota persona que sigui capaç d'adaptar-se a les normes de la classe mitjana blanca.

▶ El *multiculturalisme liberal* considera que els individus, encara que formin part de grups socioculturals diversos, comparteixen una igualtat natural i una condició humana comuna. En la consecució dels seus objectius sociopolítics, aquesta creença en la uniformitat ha portat als multiculturalistes liberals a acceptar l'axioma del daltonisme, és a dir, fer acceptables als negres, fent-los culturalment invisibles, com en el cas, per exemple, dels xous televisius americans (*The Bill Crosby Show*) on l'actor negre és allunyat de la vida quotidiana dels seus semblants, del seu poble. La crítica a aquest tipus de multiculturalisme es basa en el fet que parla la llengua de la diversitat basant-se en el codi i a partir de les normes etnocèntriques occidentals.

▶ El *multiculturalisme pluralista* comparteix els molts aspectes del liberal, malgrat que la diferència més significativa entre ambdós sigui que el punt de vista del pluralista es basi sobre la diferència mentre que el liberal ho faci sobre la similitud.

▶ El *multiculturalisme essencialista* es basa en la creença en una unió de propietats inalterables que caracteritzen l'estructuració d'una categoria particular, tot exclouent aquells que no són membres d'aquest grup (moviments feministes radicals, moviments gais, activistes negres, etc.).

► El *multiculturalisme teòric*, per la seva banda, es fonamenta en la teoria crítica, és a dir, en voler conèixer la manera com es produeix la dominació: com es configuren les relacions humanes en el lloc de treball, l'escola, la vida quotidiana, etc. Comprendre el com i el per què del rol en la vida, de la classe social i econòmica, de les creences religioses, com es configuren les relacions de gènere per raó d'unes perspectives dominants. El terreny d'acció d'aquest multiculturalisme és sobretot el de l'ensenyament, àmbit on a partir d'una visió crítica es pretén contextualitzar la causa de les desigualtats socioculturals.

► Andrea Semprini (1997) afegeix una nova categoria, la del *multiculturalisme corporatiu* (corporate multiculturalism), l'horitzó del qual és econòmic i fa de la diferència un argument de venda. El cosmopolitisme, la diferència, els grups ètnics esdevenen d'aquesta manera mercats, formes culturals compatibles amb l'economia capitalista en el seu procés de globalització actual. Els actors d'aquesta escenificació de la diferència són les grans marques multinacionals, com *Benetton*, *Coca-Cola*, etc. En aquest model de multiculturalisme s'hi podria incloure també les empreses transnacionals les quals fan de la diferència, de l'etnicitat, el seu producte comercial, com per exemple "Músiques del Món". Com diu Jean Baudrillard (2000), es construeix la diferència per tal de transformar-la en producte de consum: "amb la modernitat entrem en l'era de la producció de l'Altre. Ja no es tracta de matar-lo, devorar-lo o seduir-lo, de fer-li front o de rivalitzar-hi, d'estimar-lo o odiar-lo, es tracta abans que res de produir-lo".

La perspectiva intercultural ► La interculturalitat no és una ideologia o una moda. Tampoc es tracta d'una tercera cultura. És una perspectiva per comprendre la dinàmica cultural a través dels espais i dels temps de la interacció entre persones. El problema bàsic de la interculturalitat seria segons Nestor García Canclini (1999), "com fer commensurable i convivent allò que entra amb allò que no entra en la configuració cultural de cadascú". Podem considerar que el multiculturalisme és una de les polítiques possibles per gestionar la diversitat, i tot i que reconeix que en una societat coexisteixen diferents cultures, es manté en el principi que finalment les diverses cultures s'han de subordinar a una cultura dominant. La interculturalitat, no obstant això, intenta anar més enllà dels límits del multiculturalisme, afegint als dos principis bàsics (igualtat de drets i respecte a la diferència) una dimensió que el multiculturalisme no té en compte: la interacció intensa que sempre ha existit i que existeix entre cultures.

Qualsevol reflexió des d'un punt de vista intercultural parteix de la convicció que les cultures no es desenvolupen de manera aïllada, sinó en interacció constant i en interdependència entre elles, i de considerar que una cultura necessita d'altres cultures per mantenir la seva pròpia supervivència.

Per tal que aquesta reflexió sigui al més objectiva i compartida possible fa falta, per una banda, qüestionar l'etnocentrisme propi, és a dir, no jutjar els "altres" a partir dels paràmetres de la pròpia cultura, i per l'altra, no caure en l'extrem del relativisme cultural o confontent el respecte a "l'altre" amb la indiferència.

En l'àmbit de les cultures ens trobem amb processos complexos, que són el resultat de la interacció intercultural la qual en l'actualitat s'ha de replantejar contínuament per raó del ritme accelerat i canviant que es formula en aquests processos. Les transformacions socials fan que parlar de cultura sigui parlar de quelcom que circula, que es produeix i es reproduceix. Per poder establir els models de comprensió d'aquesta interacció és necessari relativitzar i replantejar els oposats clàssics (tradicció/modernitat, rural/urbà, privat/públic), sobre els quals s'han basat les relacions interculturals, transcendent a més l'explicació vinculada a una sola cultura o una sola perspectiva acadèmica. Aquests vells oposats són incapaçs d'explicar la pluralitat de referències en el context actual en el qual veiem com el privat incideix en el públic, el món urbà al rural, etc., i a l'inrevés.

La globalització és un nou règim de producció de l'espai i del temps, fet pel qual s'ha d'analitzar la complexitat que assumeixen les formes d'interacció deixant lloc a "allò emergent", a allò que ha succeït i succeeix als marges i a les fronteres entre cultures. És necessari que la globalització "es faci càrrec dels imaginaris amb els quals treballa i de la interculturalitat que mobilitza", com diu Nestor García Canclini (1999).

En aquest sentit, per treballar els imaginaris es podria, per exemple, qüestionar la història a partir de cultures i disciplines diverses. On i en quin moment determinades interaccions interculturals han estat oblidades o realçades per la història nacional? És necessari repensar també les commemoracions de mites fundadors, indispensables a cada grup per donar arrelament històric a la seva experiència contemporània, però que en l'actualitat sorgeixen a vegades de manera dubtosa com a recurs compensatori

MULTICULTURALISME I INTERCULTURALITAT

davant la incomprensió o la impotència de comprendre el present. Paul Ricoeur (2000) diu el següent: “em continua confonent l’inquietant espectacle que ofereix l’excés de memòria aquí, i l’excés d’oblit allà, per no parlar de la influència de les commemoracions i dels abusos de memòria –i d’oblit–. La idea d’una política da la justa memòria és, doncs, un dels meus temes cívics declarats”.

Un altre exemple del fet que l’oposició tradició/modernitat és inadequada es troba en la reflexió de com la “modernitat”, per exemple, també pateix una aculturació, a mesura que els valors dominants es propaguen pel món. Tal com argumenta Louis Dumont (1987), “nombreuses idees/valors que es podrien prendre com intencament moderns són en realitat el resultat d’una història al llarg de la qual la modernitat i la no-modernitat, o més exactament, les idees/valors individualistes i els seus contraris, s’han combinat íntimament”.

Allò que s’anomena intercultural no és només el producte de la diferència entre cultures, sinó que actua en les cultures en contínua interacció amb altres registres culturals. Disposa de la seva pròpia pertinença interpretativa i convindria, en cada context, aclarir l’estatut d’allò intercultural i el mode de funcionament perquè la perspectiva intercultural es converteixi en una exigència per dur a terme un treball de comprensió del sentit de les interaccions o de les interaccions de sentit que operen entre els individus i les societats. ■

► La memòria. René Magritte, 1948

“Em continua confonent l’inquietant espectacle que ofereix l’excés de memòria aquí, i l’excés d’oblit allà, per no parlar de la influència de les commemoracions i dels abusos de memòria –i d’oblit–. La idea d’una política da la justa memòria és, doncs, un dels meus temes cívics declarats” (Paul Ricoeur, 2000)

Referències bibliogràfiques ►

- Baudrillard, J. (2000) *Pantalla total*. Barcelona: ediciones Anagrama.
- Dumont, L. (1987) *Ensayos sobre el individualismo*. Madrid: Alianza editorial.
- Elmandjra, M. (1997) *La décolonisation culturelle. Défi majeur du 21ème siècle*. Marrakech: éditions Walili.
- García Canclini, N. (1990) *Culturas híbridas*. México D. F.: Grijalbo
- García Canclini, N. (1999) *La globalización imaginada*. Barcelona: Paidós.
- Kincheloe, J. L. y Steinberg, S.R. (1999) *Repensar el multiculturalismo*. Barcelona: ediciones Octaedro.
- Luhmann, N. (1998) *Complejidad y modernidad, de la unidad a la diferencia*. Madrid: ediciones Trotta.
- Ricoeur, P. (2000) *La mémoire, l'histoire, l'oubli*. Paris: éditions du Seuil
- Semprini, A. (1997) *Le multiculturalisme*. Paris: Presses universitaires de France.

dCIDOB 77.

Diversitat cultural i etnocentrisme.

Europa Occidental. Etnocentrisme i interculturalitat.
Edgard Weber

EUROPA OCCIDENTAL

ETNOCENTRISME I INTERCULTURALITAT

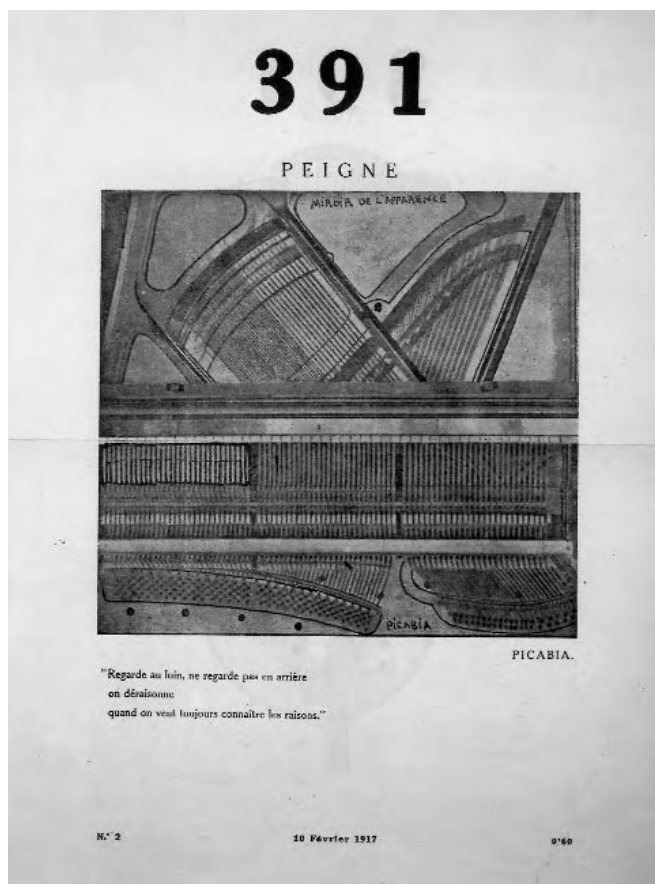
Edgard Weber Professor de Llengua i Cultura Àrabs. Universit  Toulouse-Le Mirail

La manera de fer intercultural, en el sentit més ampli, apunta fonamentalment al coneixement de l'Altre ja sigui simplement per entrar-hi en comunicació, ja sigui per establir relacions que permetin la millor coexistència amb ell, o per intercanviar béns i mantenir relacions positives. Aquest desig o aquesta voluntat de conèixer l'Altre per establir una reciprocitat no es poden establir, evidentment, sobre la base del menyspreu, l'odi o la violència. Impliquen, naturalment, el reconeixement positiu de la cultura de l'Altre. El sentiment de *superioritat cultural* no pot afavorir aquesta manera de fer. Fins i tot és molt perillós, perquè en tot moment es corre el risc que enllaci molt ràpidament amb el concepte de *superioritat racial*. Fins i tot si determinades cultures són tecnològicament m s avançades que d'altres, podem dir que són superiors? Si uns grups humans han sobreviscut fins avui, és que han tingut una extraordinària intel·ligència per adaptar-se al seu medi de vida. Tampoc no es tracta de demostrar la *igualtat* de les cultures. El *culturalisme*  s, sens dubte, tan cec respecte a la realitat com la *superioritat cultural*. Les cultures no són equivalents, ja que algunes poden tornar-se *mortíferes*. En canvi, volem subratllar que les cultures són *relatives*. Amb això volem dir que estan intrínsecament *lligades* a les condicions imposades per l'espai temps en el qual han nascut. Una cultura no és bona *per se*, se'n torna si afavoreix cada vegada més la vida humana. El contrari també és veritat: una cultura es torna nociva quan posa en perill la vida humana. Aquest principi ens porta a una altra pregunta: quan posa en perill la vida humana una cultura? Quan deixa d'afavorir la vida? No pensem únicament en les *cultures guerreres* que exporten la violència i la guerra en tot moment, aquelles que criden a la violència i a la guerra, aquelles que exploten els éssers humans i els anihilen dins de sistemes que s'anomenen colonialisme, imperialisme, feixisme, dictadura, etc. També pensem en aquelles cultures que creen desequilibris de l'ordre còsmic, per la contaminació atmosf rica, per l'exploració incontrolada dels recursos naturals. Plantegem aquestes preguntes perquè obliguen a tornar a un mateix, perquè desvien la nostra mirada de l'Altre per portar-la cap al nostre propi funcionament, perquè obliguen a prendre consciència de si mateix. Tant sols  s en aquest estadi que una manera de fer intercultural adquireix veritablement sentit: mirar l'Altre a partir d'un mateix i alhora mirar-se a partir de l'Altre per poder mirar-se amb els ulls de l'altre.

Aix  que hem apuntat en poques línies només és un esbós de reflexió que ha volgut atraure l'atenció sobre la consciència que hom té del seu propi *espai* per mirar i veure la resta del món. En aquesta succinta reflexió ja hi apareix que la manera de fer intercultural només pot escapar d'un perillós etnocentrisme si es pregunta sobre allò que una cultura pot aportar positivament a la supervivència de l'espècie humana avui. La nostra pròpia cultura, la cultura de cadascú, està inscrita en una manera de fer i en una dinàmica positives que permeten a l'ésser humà tornar-se més humà, o bé es manté replegada sobre si mateixa, en una tradició que a curt i a llarg termini ja no aporta res a l'Altre.

La indispensable presa de consciència ▶ Qu  significa: "mirar-se un mateix"? Una vegada més, es podria tractar d'una mirada molt narcisista,  s a dir, d'una mirada que només hi veu qualitats a la seva pròpia cultura. Aquí no es tracta de *judici de valors* sinó de presa de consciència de la forma com organitzem el nostre pensament.  s important, doncs, que plantegem la pregunta següent: a partir de quins conceptes o, encara d'una manera més àmplia,

"Mira enllà, no miris enrere / desvariegem / quan volem conèixer sempre les raons"

► Portada de la revista 391, núm. 2, Barcelona, 10 de febrer de 1917

► **Francis Picabia** va publicar varies revistes de les quals en fou responsable, no només del contingut, sinó també de les il·lustracions i la compaginació.

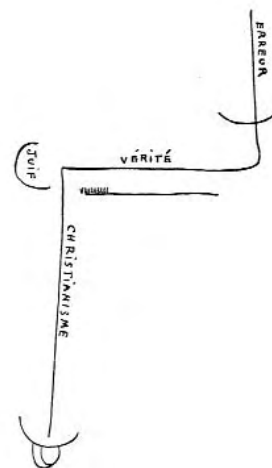
De la revista 391 van aparèixer un total de 19 números entre 1917 i 1924 a Barcelona, Nova York, Zuric i París

a partir de quina visió cultural mirem la cultura de l'Altre? Aquesta pregunta, tot i ser molt senzilla, de fet és fonamental, ja que, som sempre conscients dels principis i dels conceptes que guien el nostre pensament?

Cal distingir naturalment entre la *facultat de pensament* que posseïx tot individu de l'espècie humana i els modes de pensament propis de cada civilització o de cada cultura i que varien segons l'espai i el temps on s'expandeix aquesta o aquella civilització.

Comprendre l'Altre exigeix prendre consciència dels propis modes de reflexió així com dels modes de reflexió de l'Altre. Aquest és el preu perquè l'individu escapi del seu etnocentrisme. I és que l'etnocentrisme és essencialment una manera de fer que produeix un conjunt de judicis respecte a l'Altre com si aquesta manera de fer fos l'única manera *objectiva* que permetés arribar a la veritat. L'etnocentrisme mira el món i mira l'Altre a través d'esquemes de pensament que creu únics, és a dir, universals, com si l'única i veritable manera de pensar fos aquella que li proporciona la seva pròpia cultura. L'etnocentrisme no és conscient que la seva manera de pensar no és res més que un producte determinat de i per la seva pròpia cultura.

MONUMENT A LA BÊTISE LATINE

“ 391 ” Le Pilhaou-Thibaou

Prix : 5 francs

Paris, 10 Juillet 1921

GÉRANT : PIERRE DE MASSOT

► Le Pilhaou Thibaou. Annex a la revista 391. Pàgina 16

La seva manera de veure, de jutjar i de comprendre només és UNA de les maneres possibles.

Per a una manera de fer intercultural és indispensable prendre consciència de les múltiples determinacions que estableix una cultura –ja que cada cultura engendra les seves pròpies determinacions– i que fan que cap cultura no posseïxi LA manera ideal de pensar o EL mètode més objectiu per arribar a la veritat. Siguin quins siguin els esforços que fa un individu per no caure en un etnocentrisme groller, sempre roman presoner del seu univers mental. L'esforç constant que ha de fer és *alliberar-se* dels límits d'aquest marc, és a dir, distanciar-se de les imatges i de les representacions que vehicula la seva cultura, verificar el fonament dels judicis respecte a l'Altre, posar en una balança els a priori, és a dir, els prejudicis que sovint són presentats com a veritats primeres.

Per il·lustrar d'una manera més concreta el nostre raonament, prenem com a exemple el cas de la llengua. Si una llengua s'imposa, és que un sistema més complex s'imposa. La qüestió de la llengua està visiblement vinculada a un planejament polític i econòmic infinitament més ampli i més complex.

Una llengua no és innocent ▶ La tria d'una llengua no és només una qüestió poètica o cultural. Una llengua vehicula una història secreta. Car sabem que la Història retinguda per una cultura no és sinó una ínfima part de l'experiència viscuda per aquesta cultura. La Història que contenen els manuals i els llibres és allò que emergeix al capdamunt d'una immensa memòria de la qual l'essencial queda amagat en el no dit, en els sobreentesos, en l'implícit, en definitiva, en la memòria subjacent a la realitat que sovint es fa difícil fer sortir a la llum. Hom pensa el món i es pensa a si mateix a través d'una llengua. Segons els conceptes que una o altra llengua privilegia, n'emergeix clarament una manera de pensar que esdevé específica. Prenem com a exemple l'àrab. Si hom identifica la llengua de l'Alcorà (caldria també definir els nivells de llengües i les evolucions lingüístiques), si s'identifica aquesta llengua amb el contingut alcorànic, és evident que el pensament dominant serà aquell que subratlla la relació entre el creient sotmès al seu Creador, Amo absolut i Creador de totes les coses. El marc conceptual establert per l'Alcorà és més aviat el de la submissió i el de l'obediència que no pas el de la revolta i la innovació. De la mateixa manera que l'anglès avui dia és sinònim de comerç i de guanys. El francès de la Revolució certament va ser un fantàstic marc dins del qual els conceptes de llibertat van ser-hi pensats intensament. Aquesta relació entre l'expressió lingüística i els conceptes desemboca finalment a una determinada manera de ser. Així, ser francès no és només una manera de parlar, també és una manera de ser. Si és veritat per al francès, també és veritat per a totes les altres llengües. Però quina és aleshores la manera de ser de l'Altre que parla una llengua diferent de la meua? La manera de ser diferent, heus aquí una realitat a la qual un individu pot ser confrontat. I el tot rau en el fet de saber com accepto aquesta manera de fer que difereix de la meua. Comprendre que no hi ha un model únic de ser ja evitaria judicis assassins que porten a l'exclusió de l'Altre. Però cal afegir fins on pot arribar la *diferència*, ja que també està clar que no es tracta de *sacralitzar* la diferència per la diferència. Un etnocentrisme a la inversa és tant cec i perillós com un etnocentrisme al dret! Per altra banda, la pregunta important és aquella que es qüestiona sobre l'aportació positiva de la diferència. I és que, una diferència cultural pot ser formidablement positiva, això ha estat àmpliament demostrat en les arts, la música, la cuina, la vestimenta. Es podria estendre sens dubte a les relacions socials, econòmiques i polítiques. Però la diferència cultural està profundament marcada per la diferència lingüística.

La manera de fer intercultural ha de buscar aquest lligam entre la llengua i els conceptes globals que manipula la llengua. Ha de tenir en compte el fet que un sistema lingüístic no té obligatòriament els mateixos conceptes que un altre sistema.

Prenguem el concepte de *laïcitat* tan propi de l'escola francesa i el qual instaura una clara separació entre l'Església i l'Estat, el privat i el social. En el marc de la cultura francesa *laïcitat* és un concepte positiu que reconeix totes les religions i no en situa cap per sobre de les altres. En canvi, en el marc de la cultura àrab, i més exactament en la dels països àrabomusulmans, aquest concepte és difícilment traduïble. S'ha hagut de forjar un neologisme *ilmâniyya* a partir d' 'ilm: el saber, el coneixement. Però la paraula *laïc* ve del grec *laicos* que designa algú del poble per oposició a algú religiós o eclesial. Les arrels d'*ilmâniyya* i de *laïc* no són, doncs, les mateixes. L'efecte del sentit produït per la paraula tampoc és el mateix. És sabut fins a quin punt, en el pensament musulmà, aquest concepte d' *ilmâniyya* és pròxim al d'ateisme. Per a determinats pensadors musulmans, la *laïcitat* no és altra cosa que una forma d'ateisme, d'aquí les dificultats per pensar i implantar una veritable *laïcitat* en els països àrabs que posi una separació clara entre l'esfera religiosa i l'esfera política. Hom pensa el real només a partir dels conceptes que li proporciona el marc lingüístic. La manera de fer intercultural no ha de silenciar, per tant, la relació que s'estableix entre la llengua i la forma de pensament.

El repte europeu ▶ Hem insistit en el fenomen lingüístic suggerint la importància que té parlar una llengua determinada o una altra, perquè privilegia un determinat concepte o un altre. Però hi ha una altra realitat que avui dia modifica la mirada que un francès pot fer sobre el món fins i tot si no n'és plenament conscient. Es tracta de la dimensió *europea* del seu país. Amb això volem dir que el concepte d'Estat-nació que els països d'Europa han defensat tan aferrissadament fins i tot al preu de dues guerres mundials s'està modificant sensiblement per l'impuls d'una altra realitat que és la de la realització d'una Europa nova. Efectivament, en una manera de fer intercultural s'ha de fer aparèixer fins a quin punt *l'espai* on hom està pot determinar la visió de la resta del món. És inútil insistir en el fet que un muntanyès no veu el món de la mateixa manera que un home de la plana, que un nòmada té una concepció del seu medi diferent de la d'un sedentari. Si el relleu, el clima, la flora són aspectes no negligibles, volem afegir, a més, que la consciència que hom té del seu propi *país* és important per a la comprensió que hom pot tenir de la resta del món. El francès d'avui ja no viu sota una monarquia, fins i tot si la seva història mil·lenària és la història dels reis de França. Viu en la realitat d'un Estat-nació que s'anomena República. Però a hores d'ara aquesta realitat ja està modificada per una realitat nova que és la de l'Europa que està naixent amb una moneda única i noves institucions. Aquesta nova identitat obliga els diferents *nacionalismes* a definir-se d'una altra manera, a pensar i a expressar els lligams entre països altrament que en termes d'*enemics* reals o potencials. França i Alemanya, que al segle XX han conegut les guerres més greus i que durant molt de temps van mantenir una profunda animositat, avui dia es veuen empeses a modificar la mirada de l'una envers l'altra. En comptes de maximitzar els diferents i les diferències, han de fer ressaltar els seus interessos comuns i d'aquesta manera desenvolupar una mirada aliena a tota suspicàcia o odi. És cert que Europa encara no està constituïda i que hi ha euroescèptics a tots els països, però a hores d'ara el procés és irreversible. Tot i que, individualment, moltes persones poden pensar com si encara vis-

quessin en el marc de l'Estat-nació, definit pel nacionalisme tradicional. Són molts els qui encara veuen malament allò que aquesta nova Europa inaugura i capgira. Aquest és un exemple colpidor d'una realitat que s'està implantant i que aporta canvis considerables en l'àmbit econòmic, social, polític, educacional, esportiu, etc., mentre que les *mentalitats* semblen estar en retard. Si bé alguns han entès que Europa aporta un canvi estructural, molts, la majoria amb diferència, encara no han copsat per a què *serveix* Europa.

Per altra banda, allò que és veritat per als països d'Europa també és veritat respecte a tots els països del món. Quina mirada tenen els països europeus, per exemple, respecte als països àrabs? Una mirada positiva o una mirada on s'hi barreja suspicàcia i temor? Un temor cert envers els països productors de petroli que podrien comprometre l'equilibri del preu del petroli, temor dels països massa *islamistes* sobre els quals recau la sospita de voler exportar un islam agressiu substituïnt tots els codis jurídics vigents per la llei alcorànica. I és que una manera de fer i una reflexió interculturals han d'examinar les raons d'aquesta mirada negativa. Perquè els països àrabs d'avui, com per a alguns l'URSS d'ahir, són considerats com a enemics potencials? No és, en primer lloc, perquè els interessos dels uns i dels altres no són els mateixos, com temps enrere passava entre França i Alemanya que tampoc no tenien els mateixos interessos?

L'etnocentrisme es pot evitar mitjançant la presa de consciència que cap cultura no és immortal.

La pitjor de les temptacions és creure que la cultura on hom està ha assolit el cim, la perfecció, i que d'ara endavant ja no s'ha de canviar res, com passa amb el dogmatisme religiós que creu haver assolit la veritat última de les coses.

L'experiència i la Història del destí humà demostren que les civilitzacions són veritablement *mortals*. Moltes han mort, les nostres civilitzacions també estan cridades a morir. Però aquest destí inevitable, fins i tot si triga segles o mil·lennis, ha de suscitar avui més que ahir una altra pregunta. Les civilitzacions i les cultures moren, és veritat, però per deixar néixer una *cosa nova*. Quin és, doncs, el món nou al qual les nostres cultures ja poden contribuir? ■

dCIDOB 77.

Diversitat cultural i etnoncentrisme.

Europa Oriental. De l'Estat-Nació a l'Estat ètnia.
Svebor-André Dizdarevic

EUROPA ORIENTAL

DE L'ESTAT-NACIÓ A L'ESTAT ÈTNIA

Svebor-André Dizdarevic doctor en Dret Internacional Públic, professor a la Universitat de Sarajevo fins el 1992

S'ha dedicat innombrables articles a la implosió de Iugoslàvia i a les guerres que la van acompanyar. La guerra de Bòsnia, principalment, ha estat objecte de gran nombre d'anàlisis referides a la naturalesa d'aquest conflicte i sobre el paper acomplert pels principals actors de la comunitat internacional com Europa, Estats Units, l'OTAN, Rússia, les Nacions Unides, l'Organització per a la Seguretat i la Cooperació a Europa (OSCE) i alguns altres. Efectivament, va ser la guerra més mortífera i més xocant, per raó de les pràctiques de genocidi, de neteja ètnica, de deportació, de camps de detenció i de violacions sistemàtiques. En un context més ampli, la davallada del sistema soviètic comunista va suscitar una eufòria força comprensible, unida a la certesa que l'aspiració de les nacions oprimides a la independència i a la llibertat, en aquest període de transició, conduiria ineluctablement a l'establiment d'una democràcia (liberal). Per tant, es podia anunciar "la fi de la història". Però en molts casos, aquesta transició, basada en eleccions pluralistes, de fet, va consagrar el triomf del nacionalisme, el subproducte del qual va ser la creació gairebé automàtica d'una majoria i d'una minoria ètnica. Es va instaurar un "nacionalisme constitucional", caracteritzat per la promoció de l'ètnia majoritària que, i Iugoslàvia n'és un exemple, anava acompanyada de pràctiques d'exclusió i expulsió de poblacions transformades de sobte en minories nacionals.

Un període de transició: reaccions i conseqüències ▶ Immersos en l'eufòria de la caiguda del Mur de Berlín, les anàlisis occidentals van identificar massa ràpidament i superficialment els nacionalistes anticomunistes (molt sovint antics *apparatchiks* comunistes, pròpiament) amb veritables demòcrates. Sens dubte, aquest error d'apreciació venia, entre d'altres coses, de l'impacte dels moviments de massa per la democratització a l'Europa de l'Est i de la convicció que la "lluita per la identitat nacional no pot estar separada de tot moviment per a la democràcia i els drets humans"¹. A més, qualsevol aspiració a una afirmació nacional es considerava com indissociable de l'aspiració a la democràcia. D'aquí se'n desprèn l'assertió que la "democratització s'esdevindria mitjançant la recuperació de la sobirania de cada poble", identificant així la democràcia amb l'establiment de l'Estat-nació². La interpretació dels resultats de les primeres eleccions i de la naturalesa política de les forces triomfadores es basava, doncs, en la idea que el nacionalisme sovint havia tingut un paper crucial en la creació dels estats i que la democràcia no es podia desenvolupar si no era en el si d'un Estat (nacional). Segons aquesta visió, hi havia, consegüentment, una complementarietat entre nacionalisme i democràcia.

Fent coincidir la idea de nació amb la idea contemporània de democràcia (Estat-nació) en resultava lògicament que el dret a l'autodeterminació dels pobles correspondria i comprendria de forma natural el dret a l'autodeterminació política individual, i que aquesta era "la condició prèvia per gaudir els drets humans fonamentals"³. Efectivament, la tesi sobre el caràcter indissociable i inseparable dels drets dels pobles (a disposar d'ells mateixos) i dels drets humans, es pot trobar tant en diversos documents de les Nacions Unides com en les doctrines de les relacions internacionals i del dret internacional.

A això s'hi afegeix el fet que el totalitarisme comunista cada vegada apareixia sota una única dimensió, la d'una dominació estrangera (dels russos, dels serbis, dels txecs...). Així, el "socialisme real" cada vegada era més percebut com un període de frustracions nacionals i de violència respecte als drets col·lectius ètnics, que no pas com una afronta als drets individuals. L'emergència o el ressorgiment de nacionalismes efervescents a l'antiga Iugoslàvia i a l'Europa Central i Oriental es percebran com el resultat de la repressió dels sentiments nacionals (ètnics) sota el règim comunista. Segons aquesta visió, una vegada desbloquejada la vàlvula totalitària, era fatalment inevitable que esclatessin conflictes i, en alguns casos, que degeneressin en guerres interètniques. I és que no hi ha res més inexacte que aquesta tesi del "gel", segons la qual el comunisme hauria congelat els nacionalismes, i haurien sortit de

la caixa de Pandora un cop retrobades la llibertat/independència/democràcia. Només cal recordar les exacerbacions i els impulsos al nacionalisme xenòfob i racista dins dels diferents estats (per exemple, a Bulgària respecte als turcs; respecte als hongaresos i gitanos a la Romania del *Conducator*; de l'antisemitisme a diferents països d'Europa Central, etc.). Lluny d'haver sufocat, congelat, la qüestió nacional o la de les minories, "l'oligarquia comunista va promoure els conflictes interètnics per esdevenir-ne l'àrbitre"⁷⁴.

A més, la referència exclusiva a l'*ethnos* que caracteritza aquests nacionalismes (i el cas iugoslau és emblemàtic en aquest sentit) "presenta una certa continuïtat (amb formes diferents) amb l'anterior sistema socialista. Efectivament, la concepció del poble en tant que *demos*, és a dir centrada en el ciutadà lliure, era fonamentalment contrària a la ideologia comunista i al sistema polític basat en el partit únic. No hi ha ruptura, doncs, entre el comunisme i el nacionalisme"⁷⁵.

El nacionalisme etnocèntric de les repúbliques iugoslaves

La tesi (la lògica) segons la qual els "drets dels pobles completen els drets humans i fins i tot en són la primera condició [...], que l'autodeterminació individual és inseparable de l'autodeterminació col·lectiva", s'ha revelat moltes vegades inoperant en el marc de la transició en qüestió. En la pràctica de les relacions internacionals, el dret dels pobles a disposar d'ells mateixos es justifica en relació a l'Estat-nació. A la majoria de casos, l'essència d'aquest dret es resumeix en el principi que cada poble ha de poder ser dotat d'un Estat. Aquest principi s'interpreta com l'expressió democràtica dels seus membres, dels individus, dels ciutadans, que formen la Nació en qüestió.

En canvi, segons la perspectiva de la ideologia nacionalista triomfadora a la gairebé totalitat de les repúbliques iugoslaves, en el moment de la implosió de la Federació i de la transició "democràtica", l'Estat-nació només era percebut en termes ètnics. Segons aquesta mateixa òptica, el dret a l'autodeterminació s'interpretava de tal manera que la seva finalitat havia de ser la creació d'un Estat-ètnia i la instauració de l'etnocràcia. També els drets humans es

► Tirana (Albània) 1995 (foto: Deborah Pareto)

concebien primordialment com a drets col·lectius de la nació/ètnia, i quedaven resumits i desenvolupats amb la realització del dret a l'autodeterminació nacional.

Aquest nacionalisme etnocèntric té els seus orígens en el moviment nacional-romàntic del segle XIX, que veia l'Estat com un espai territorial abocat a l'ampliació, com una comunitat ètnica monolítica que expressa i simbolitza la seva resistència contra la dominació de l'altre. La nacionalitat és un tot indivisible i totalitari, heretat de la Història, en el si de la qual l'expressió democràtica dels individus s'esborra. La llibertat nacional es limita a la llibertat de l'ètnia. És, per consegüent, col·lectivista i, en nom de la sobirania nacional/ètnica, sacrifica la llibertat del ciutadà. L'individu no existeix, es dilueix davant de l'Ètnia. La democràcia acaba allà on comença l'Estat-ètnia. L'adveniment d'antigues o noves nacions/pobles, finalment alliberades de l'opressió totalitària, no és en aquest cas l'expressió de la voluntat de pertinença en tant que lliure opció, que parteix de la llibertat del ciutadà i de la nació, on els ciutadans decideixen sobre la comunitat i gaudeixen dels mateixos drets. La nació/el poble es concep com una unitat orgànica, i l'individu ha d'estar sotmès al poble. Aquestes paraules de l'escriptor Cosic, un dels apòstols del nacionalisme serbi, defineixen clarament aquesta nova variant de la ideologia col·lectivista: "aquí només la nació pot ser gran. A les nacions petites, la primera obligació moral és la subordinació dels individus a la comunitat, al poble, a l'Estat. Un serbi només és un home si és serbi..."⁷⁶.

De sobte aquest nacionalisme etnocèntric apareix com "el fals contrari" del "socialisme real", amb el qual comparteix determinats principis, "a saber, un *ethos* col·lectivista (tant en el cas d'un partit com en el cas d'una nació, el col·lectiu sempre és superior a l'individual), una glorificació de l'Estat (Estat-partit o Estat-nació), la submissió dels individus a l'autoritat i a l'antiindividualisme. És per això que les elits dominants (comunistes) van poder, amb una relativa facilitat, substituir la ideologia comunista per la ideologia nacionalista"⁷⁷. Aquesta variant del nacionalisme encarna la idea de l'Estat-nació ètnic. L'Estat es concep com una creació que ha de pertocar a la majoria etnocultural. Això correspon a la idea que l'era moderna va legitimar el principi segons el qual "els estats s'han de correspondre amb un poble homogeni, els membres d'aquest Estat homogeni han d'estar completament consagrats a l'Estat que encarna el seu patrimoni, el món sencer ha d'estar format d'Estats-Nació, tot cultivant en els seus conciutadans un poderós sentiment de patriotisme"⁷⁸.

A més, la "reafirmació de la sobirania" no tenia per objectiu el perseguiment de la democratització de cara a l'establiment d'una democràcia respectuosa amb els drets humans, sinó la creació d'un Estat ètnicament pur, i en la mesura del possible, territorialment ampliat. Aquest nacionalisme descansa sobre l'afirmació de la seva superioritat respecte als altres. Agressiu i xovinista, busca annexar territoris, atacar països fronterers en nom de l'interès nacional. La voluntat de cohesió i de reagrupament de tots els membres de la nació en el si d'una entitat

orgànica pura, encarnada per l'Estat-nació, porta, d'una forma gairebé irreparable, a la intolerància, la xenofòbia, el racisme.

Dissociat de la democràcia, aquest nacionalisme esdevé sinònim d'opressió, tant a l'interior del corpus ètnic (respecte dels seus propis connacionals), com a l'exterior, envers l'"Altre". La reivindicació, legítima, dels drets dels pobles (a l'autodeterminació) ha amagat aquest aspecte antidemocràtic i expansionista del nacionalisme ètnic, que mena a l'establiment d'una etnocràcia marcada pel total-nacionalisme o el nacional-socialisme, aconseguint així impedir la diferenciació interna, la democratització i la modernització. D'aquesta manera, el dret dels pobles a l'autodeterminació, dret i principi democràtics, es transforma en un dret a l'autodeterminació dels pobles/ètnies que legitima l'ordre etnocràtic. Es reivindica el principi de la igualtat de les nacions per establir estats nacionals on l'ethnos és el principi fundador.

Els conflictes, la violència i la guerra caracteritzen aquesta fase de transició-democratització. Inextricablement lligat a la qüestió nacional (ètnica), la transició serveix de paravent per a l'acceleració, l'extensió i la propagació dels conflictes ètnics. La transició cap a la democratització ve marcada per la desintegració de l'Estat multinacional (Iugoslàvia) i pel perseguiment de la creació d'estats concebuts sobre una base ètnica. Aquest model d'Estat nacional representa, d'una banda, una font constant de violència –ja que, ineluctablement, engendra i activa el problema de les minories nacionals– i, de l'altra, "una provocació permanent a la guerra". El nacionalisme ètnic i etnocentrista, tot adduint la seva legitimitat democràtica (que en la majoria de casos es resumeix en un sol exercici electoral), s'encamina, de fet, cap a una etnocràcia basada en la legitimitat popular/ètnica. I d'aquí se'n desprèn la constitució d'allò que nombrosos autors han definit, cadascun a la seva manera, com "democratures", "dictadures amb legitimitat democràtica", "etnocràcies autoritàries", "dictadures ètniques democràtiques", "etnocràcies", etc.

Exclusió, expulsió de les minories nacionals, repressió i violació flagrant dels drets humans a l'interior de les fronteres reals o imaginàries, per una banda; guerra, purificació ètnica i expansionisme a l'exterior, per l'altra, aquests són els trets essencials del nacionalisme etnocentrista.

És en aquest sentit que la violència política presenta un projecte preconcebut i forma part integrant de l'establiment d'estats etnocràtics. En nom d'aquesta concepció (ètnica) dels drets dels pobles, els primers sacrificats són, de fet, els drets humans⁹.

Si bé els Acords de Dayton (1995) van posar fi a les atrocitats perpetrades a Bòsnia i Hercegovina, també és veritat que els actors internacionals es van inscriure, ells també, en la lògica etnocentrista. Adoptant la tesi culturalista¹⁰, segons la qual la violència no hauria estat sinó l'expressió i la conseqüència dels "odis ancestrals" que animaven les diferents comunitats en qüestió, la comunitat internacional esborrava d'un sol cop de ploma, en nom de la *realpolitik* i del fatalisme històric, la realitat d'una violència organitzada, orquestrada i dirigida per una banda, contra els moderats a l'interior de cada camp, i per l'altra, contra les poblacions civils. La comunitat internacional va acceptar l'ètnicitat com a principi bàsic de qualsevol solució política, institucional i constitucional. D'on se'n desprèn el reconeixement de dues etnocràcies gestades en el crim (les dues entitats, República *Srpska* i Federació croatobosniana a Bòsnia i Hercegovina). Més que no pas basar-se en l'experiència d'una educació democràtica, a la imatge dels precedents d'Alemanya i de Japó, en el cas de Bòsnia i Hercegovina, va prevaler el tràgic esperit de Múnic. "Europa proposa l'etnocràcia i el corporativisme com a fase transitòria en el camí de la democràcia, donant entre d'altres pretextos, que es tracta de *realpolitik* i que això representa la voluntat de les poblacions locals"¹¹.

Així la diversitat, essència mateixa de la Bòsnia i Hercegovina multicultural, multiètnica i intercultural va ser sacrificada a l'altar de l'etnocentrisme. ■

Notes

- 1 • Banac, I. (1993) "L'effrayante asymétrie de la guerre", a Nahoum-Grappe, V. (sota la direcció de) *Vukovar, Sarajevo, la guerre en ex-Yugoslavie*. Edicions Esprit.
- 2 • Respecte a aquest tema, veure Canivez, P. : *Questions de responsabilité, la France et l'idée de l'Europe face à la guerre dans l'ex-Yugoslavie*, Colibri, associació LIBRI, BP 6075261 Paris cedex 06.
- 3 • Jouve, E. (1986) *Le droit des peuples*. París: PUF.
- 4 • Dimitrijevic, V. (1994) "Democracy Versus Nation. The Post-Communist Hypernational State and the Position of its Ethnically Different Citizens", *Helsinki Monitor*, Special Issue.
- 5 • Inic, S. (1995) a *Republika*, n° 130, desembre, Belgrad.
- 6 • Popov, N. (1994) "Le populisme serbe" a *Les Temps Modernes*, núm. 574, maig.
- 7 • Inic, S. *Ibidem*.
- 8 • Michel, B. (1995) *Nations et nationalismes en Europe Centrale, XIXe-XXe siècles*. París: Aubier.
- 9 • Julliard, J. (1994) *Ce fascisme qui vient...*, Le Seuil.
- 10 • Respecte a aquest tema, veure Corm, G. (1999) "Dynamiques identitaires et géopolitiques dans les relations entre le Monde arabe et l'Europe", *Revista CIDOB d'Affers Internacionals*, núm. 43-44.
- 11 • Haveric, T. (1993) a *Lignes*, n° 20, setembre, pp. 59-71. Editions Hazan.

dCIDOB 77. **Diversitat cultural i etnoncentrisme.**

Cronologia de conflictes.

Cronologia de CONFLICTES

Per més informació: <http://observatori.barcelona2004.org>

Juliol/Agost ▾

DEL 3 AL 9

XIPRE. Una divisió que sobreviu al nou ordre mundial ▶ Aquesta setmana es reprenen a Ginebra les negociacions indirectes entre els representants grecipriotes i turcoipriotes.

CÔTE D'IVOIRE. Nova revolta militar ▶ El país torna a estar sota el toc de queda després d'un nou intent d'alçament militar. Les negociacions entre els militars amotinats i el general Guei, cap de la junta civícomilitar, han acabat en un acord per posar fi a la revolta.

ÍNDIA. L'Índia rebutja l'autonomia de Caixmir ▶ El Govern indi ha rebutjat el projecte d'autonomia elaborat per l'assemblea de l'Estat de Jammu i Caixmir, que proposava tornar a la situació anterior a 1953, quan Caixmir tenia la seva pròpia Constitució, bandera i primer ministre.

ISRAEL / PALESTINA. La proclamació de l'Estat palestí mobilitza el món ▶ La proclamació unilateral d'un Estat palestí el pròxim 13 de setembre ha provocat una ràfega d'amenaçes per part d'Israel, una rebel·lió en el gabinet del primer ministre israelià, Ehud Barak, la dimissió del seu ministre de l'Interior, i una convocatòria gairebé desesperada de Bill Clinton, d'una cimera tripartida a Camp David per tal d'aconseguir la signatura d'un acord entre Israel i Palestina abans que acabi el seu mandat.

TXETXÈNIA. Nova escalada de la guerra ▶ Cinc atemptats suïcides contra les casernes russes a Txetxènia, que han provocat almenys 40 morts i més de 80 ferits, ha conduït Rússia a reforçar les mesures de seguretat i a implantar un nou toc de queda indefinit.

FIJI / ILLES SALOMÓ. Molt moviment i poques solucions ▶ El comandament militar de Fiji ha nomenat aquesta setmana un nou Govern civil, la tasca prioritària del qual serà la protecció dels drets dels indígenes, sense que això signifiqui que s'exclourà la resta de comunitats que conformen la societat multi-racial i multicultural de Fiji.

DEL 10 AL 16

FILIPINES. El president filipí proclama la victòria sobre els rebels ▶ Joseph Estrada, el president filipí, dona per "pràcticament acabada" la guerra al sud de Filipines després que l'Exèrcit conquerís Camp Abubakar, el bastió dels rebels del Front Moro d'Alliberament Islàmic (FMAI). La victòria militar no porta, malgrat tot, la pau definitiva al país.

ALGÈRIA. Escalada de violència. ▶ Un any després de la promulgació de la Llei de concòrdia civil, aprovada en referèndum i rebutjada pel GIA (Grup Islàmic

Armat) i pel Grup salafista, s'han registrat en el país magribí 1.200 assassinats, amb una mitjana de 200 al mes.

AFGANISTAN. Les dones afganeses novament confinades a casa ▶ Els talibans, que controlen el 90% del territori de l'Afganistan, han donat l'ordre a les organitzacions no governamentals que operen al país d'acomodar totes les dones que hi col·laboren.

LAOS. Primers signes d'insurrecció ▶ En les últimes setmanes, atemptats amb bomba i atacs a llocs fronterers de Tailàndia han posat en evidència un ressorgiment de l'activitat rebel a Laos. Els rebels de l'ètnia hmong pretenen obtenir suport financer i polític de l'exterior per derrocar el Govern comunista que dirigeix el país des d'ara fa un quart de segle.

COLÒMBIA. El Pla Colòmbia, una amenaça de militarització del país ▶ Un grup de 26 països i 7 institucions internacionals han pactat aquesta setmana a Madrid el Pla Colòmbia. L'aportació financera i l'assistència tècnica per als projectes de desenvolupament econòmic i social són solament una de les dues línies d'acció que conformen el pla. La segona és l'ajuda militar que subministren els Estats Units per acabar oficialment amb els conreus il·lícits.

FIJI. Els rebels guanyen la partida ▶ Vuit setmanes després de l'assalt al Parlament de Fiji, els ostatics, entre els quals es trobava el primer ministre derrocat, Mahendra Chaudhry, han estat finalment alliberats i el cop s'ha consumat.

FRANÇA. Nou pla per a una major autonomia de Còrsega ▶ Després de diversos mesos de negociacions amb els nacionalistes corsos, el primer ministre francès, Lionel Jospin, ha ofert a l'illa un poder legislatiu compartit.

ESPANYA. Nou cop d'ETA en una ofensiva dura i planificada ▶ L'explosió d'un cotxe bomba al centre de Madrid, carregat amb 15 quilos d'explosius, ha causat nou ferits, un d'ells greu, i ha causat danys materials en 100 habitatges i 50 comerços.

IRLANDA DEL NORD. Violència i mort a l'Ulster ▶ Després d'una setmana de festeigs folklòrics, durant la qual la comunitat protestant celebrava la victòria, l'any 1690, de Guillem d'Orange sobre les tropes catòliques del rei Jaume, la tensió va desembocar en violència i desordres als carrers.

ISRAEL / PALESTINA. Camp David, un escenari de pau per a un conflicte de mig segle. ▶ Palestins i israelians s'han assegut ara a negociar els sis contenciosos més importants: l'estatut definitiu per a la creació d'un Estat de Palestina independent, la qüestió de Jerusalem, les fronteres i territoris que delimi-

taran ambdós Estats, els assentaments dels colons jueus i el control i l'administració de l'aigua.

DEL 17 AL 23

PAPUA OCCIDENTAL. L'or d'Indonèsia demana la independència ▶ Mentre a les illes Moluques augmenten els durs combats entre cristians i musulmans, a Papua Occidental s'ha incrementat el contingent militar de 8.000 a 12.000 homes i hi ha notícies de l'aparició de milícies indonèsies. Aquesta província va proclamar la seva independència el passat 4 de juny.

MOÇAMBIC. Crida a la rebel·lió ▶ El líder de l'antiga guerrilla anticomunista, Afonso Dhlakama, ha fet una crida a la insurrecció civil, després de donar per acabades les converses amb el president, que tenien com a objectiu aconseguir el nomenament d'alguns governadors provincials.

SIERRA LEONE. Noves missions de pau ▶ Després de l'alliberament dels últims 233 cascos blaus que encara continuaven a mans dels rebels del Front Revolucionari Unit, la missió de l'ONU torna a estar al complet. Els 15 membres del Consell i el secretari general han qualificat l'acció d'exemplar, ja que ha retornat la credibilitat a les operacions de pau.

FIJI. Els rebels amenacen amb la guerra civil ▶ La presa de possessió del nou Govern de Fiji, encapçalat per Laisenia Qarase, ha estat ajornada per un temps indefinit, després que els rebels de George Speight hagin amenaçat amb iniciar la guerra civil.

REPÚBLICA DEMOCRÀTICA DEL CONGO. El factor desestabilitzador ▶ Segons ACNUR, el nombre de civils que han creuat en els últims dies el riu Ubangi per refugiar-se a Congo-Brazzaville, el país veí, és de 35.000. La massiva arribada d'aquests refugiats amenaça amb desestabilitzar aquest país, que alberga ja uns 25.000 refugiats hutu.

AGOST

ESPANYA. El violent estiu d'ETA ▶ Cinc morts al pirineu d'Ossa, un cotxe bomba que va causar 11 ferits a Madrid i 4 etarres morts quan van esclatar els 25 quilos d'explosius mentre preparaven un cotxe bomba, és el balanç d'un estiu que s'ha convertit en un dels més violents que es recorden a Euskadi.

FRANÇA. Desavinences entorn a l'autonomia de Còrsega ▶ L'atemptat a Còrsega, que ha provocat la mort del líder nacionalista, Jean-Pierre Rossi, els diversos atacs amb bomba a edificis governamentals i la dimissió del ministre de l'Interior francès, són només dos exemples més que demostren que les diverses faccions governamentals i nacionalistes estan encara lluny de consensuar l'estatut autòmic de l'illa.

DEL 28 D'AGOST AL 3 DE SETEMBRE

BURUNDI. La pau a mig camí ▶ Un document que traça el marc d'un acord de pau és l'únic resultat de la cimera d'Arusha (Tanzània) en la qual es trobaven reunides 13 de les 19 faccions enfrontades en la guerra civil de Burundi.

SOMÀLIA. Nou president per a un país sense Estat ▶ Abdulkasim Salad Hassan és el nou líder de Somàlia que tindrà per davant una ingent tasca de restaurar l'ordre i formar un Govern central en una nació que no n'ha conegut tal des de 1991.

COLÒMBIA. El Pla Colòmbia, una caixa de Pandora a l'Amèrica del Sud ▶ La visita de Bill Clinton a Colòmbia significa el tret de sortida per al Pla Colòmbia per al qual els Estats Units han desemborsat 1.300 dòlars per lluitar contra el narcotràfic.

TIMOR ORIENTAL. Un any després ▶ Timor Oriental ha celebrat el primer aniversari del referèndum que va obrir el camí per a la independència, amb un congrés del Consell Nacional per a la Resistència Timoresa (CNRT), en el qual s'ha elegit Xanana Gusmão com a president del seu consell nacional i líder que conduirà la transició de l'illa cap a les seves primeres eleccions lliures i democràtiques.

SIERRA LEONE. Sense la pau ▶ Els rebels del Front Revolucionari Unit (FRU) estan en retirada, el seu líder, Foday Sankoh, es troba a la presó i la capital, Freetown, és més segura que en anys anteriors, però la majoria dels territoris recuperats pels britànics son disputats per grups rebels

DEL 4 AL 10

SRI LANKA. Combats enfront de les eleccions legislatives ▶ Un mes abans de les eleccions legislatives, previstes per al 10 d'octubre, les tropes governamentals han llançat la més dura ofensiva dels últims quatre mesos en un intent de recuperar el territori ocupat pels rebels de la guerrilla tàmil.

FIJI. Acusats de traïció els colpistes ▶ El Tribunal Suprem de Fiji decidirà en els propers dies si el líder colpista George Speight i els seus acòlits seran jutjats per traïció a la pàtria.

AFGANISTAN. L'oposició perd posicions clau ▶ Les forces taliban d'Afganistan, que controlen el 90% del territori, han conquerit la ciutat de Taloqan, al nord, un dels principals bastions que romanien en mans de l'oposició, liderada per Ahmed Xah Masood.

TIMOR ORIENTAL. Terror de la milícia ▶ El dia de la inauguració de la Cimera del Mil·leni de Nacions Unides, milers de milicians proindonesis van assaltar la seu de l'ONU a Atambua, a Timor Occidental, assassinant quatre funcionaris de l'ACNUR i ferint-ne un

nombre indeterminat.

CAIXMIR. Sota el foc d'artilleria ▶ Cinc persones han mort al Caixmir després que tropes pakistaneses desapareixin projectils d'artilleria a l'altre costat de la línia de control que divideix la disputada regió.

TXETXÈNIA. Embolic mortal ▶ Des del principi de mes, deu vehicles militars han explotat a Grozni, una ciutat sembrada de mines, i sis soldats han mort aquesta última setmana.

DEL 11 AL 17

UZBEKISTAN. Síntomes de desestabilització a l'Àsia Central ▶ A l'Uzbekistan comença a engendrar-se un conflicte que amenaça amb desestabilitzar la zona d'Àsia Central. Els rebels islamistes, que pertanyen majoritàriament al Moviment Islàmic Uzbek (MIU) han començat a infiltrar-se en el país, i també al Kirguizistan, infligint serioses pèrdues a l'Exèrcit.

XIPRE. Traves per a una reunificació ▶ El president turcoxipriota, Rauf Denktash, no solament s'oposa a la integració a la Unió Europea i a la reunificació de l'illa sense un reconeixement previ per part de la comunitat internacional de la seva República Turca del Nord de Xipre, sinó que ha de fer front actualment a diversos problemes interns.

HAITÍ. Molt a prop de la paràlització total ▶ Estats Units, Canadà i la Unió Europea no reconeixen el nou Parlament d'Haití, constituït el 28 d'agost. Les eleccions eren considerades com un pas crucial cap a una democràcia estable en un país castigat i empobrit per dècades de règims dictatorials i militars.

SIERRA LEONE. La guerra obliga a modificar les forces de pau de l'ONU ▶ Pocs dies després de l'alliberament de sis soldats britànics que encara estaven en mans de la milícia West Side Boys, el Consell de Seguretat de Nacions Unides ha aprovat una important resolució que preveu no solament un augment de les tropes, sinó també una ampliació de les competències i un canvi en l'estructura de comandament.

DEL 18 AL 24

ETIÒPIA / ERITREA. Perilla l'alto el foc ▶ Etiòpia acusa Eritrea de retenir 30.000 etiòps en camps de treball. Eritrea denuncia la reiterada violació de l'alto el foc, la col·locació de mines i acusa Etiòpia de torturar milers d'eritreus en camps de concentració.

CÔTE D'IVOIRE. Augmenta la tensió davant les eleccions ▶ Atac a mà armada contra la residència del cap de la junta militar de Côte d'Ivoire, general Robert Guei. Els militars en el poder, han multiplicat en les últimes setmanes els actes d'intimidació amb atacs a periodistes independents i a simpatitzants de l'Associació Republicana.

FILIPINES. Ofensiva militar contra la guerrilla ▶ De moment, el resultat de l'ofensiva ha estat l'alliberament dels dos últims ostadges europeus, la mort de desenes de civils i el desplaçament de milers més.

PERÚ. Transició a la Fujimori ▶ Una setmana després de l'anunci de Fujimori de convocar eleccions avançades a les quals no es presentarà, el president ha expressat la seva ferma voluntat de tutelar el canvi que s'apropa i compta amb el suport de les Forces Armades.

ESPANYA. ETA respon com sempre, matant ▶ José Luis Ruiz Casado, un regidor del PP de l'Ajuntament de la localitat barcelonesa de Sant Adrià de Besòs és la desena víctima mortal membre del Partit Popular.

DEL 25 DE SETEMBRE A L'1 D'OCTUBRE

ÀSIA CENTRAL. Nous equilibris ▶ Els equilibris de poder poden estar canviant a l'Àsia Central després de la recent conquesta per part dels taliban de la ciutat afganesa de Talukan, que estava en mans de l'opositora Aliança del Nord.

COREA. Les dues Corees confirmen la seva reconciliació ▶ Els ministres de Defensa de Corea del Nord i del Sud han acordat la reobertura parcial de la zona desmilitaritzada que separa ambdós països amb l'objectiu de reconstruir la línia fèrria que ha estat fora de servei durant els últims 50 anys.

CÔTE D'IVOIRE. Xenofòbia i crisi política ▶ En un intent d'atenuar la crisi una delegació de líders africans va proposar al General colpista Guei crear un "consell de transició" que inclogués membres de la junta militar i dels principals partits. Guei, malgrat això, ha rebutjat qualsevol recomanació.

GUINEA. L'espiral de violència arriba a Guinea ▶ Des del principi de setembre, diversos grups armats que actuen a la frontera amb Libèria han atacat refugiats d'aquell país i de Sierra Leone matant prop de 80 persones.

INDONÈSIA. Sacsajada per tots els fronts ▶ Les forces de seguretat han anunciat el començament de mobilitzacions per a la detenció de rebels i el desarmament obligatori.

IUGOSLÀVIA. Present i futur d'una derrota no acceptada ▶ Slobodan Milosevic, incapaç de reconèixer la seva derrota, s'ha pres el temps necessari per manipular els resultats i oferir una segona volta, que se celebrarà el pròxim 8 d'octubre. Kostunica, el vencedor, rebutja els resultats i la celebració d'una segona volta, tal i com ho fa la Unió Europea.

BOLÍVIA. Revolta social ▶ Sis morts i 84 ferits és el resultat de la revolta social que des de fa 13 dies convulsa Bolívia.

DEL 2 AL 8

SÀHARA OCCIDENTAL. El Sàhara Occidental es queda sense referèndum ▶ Un cop abandonada la via del referèndum, la proposta de Rabat d'unes negociacions directes sobre la descentralització del regne haiximita, promoguda pel rei Mohamed VI, ha estat rebutjada pels representants de la República Àrab Sahrauí Democràtica (RASD).

ALGÈRIA. Silenci sobre els atemptats terroristes ▶ Seixanta morts en deu dies i cap reacció per part del nou Govern algerià. Al contrari, hi ha un mutisme total entorn dels assassinats que han acabat amb famílies senceres.

ANGOLA. Angola arrossega Zàmbia a la seva guerra ▶ Les incursions de tropes d'Angola en territori de Zàmbia, l'augment d'atacs fronterers, realitzats tant per tropes governamentals com per les de la Unió per a la Independència Total d'Angola (UNITA), està forçant Zàmbia a implicar-se cada cop més en la inacabable guerra civil d'Angola.

PRÒXIM ORIENT. Alerta roja ▶ Va ser la visita d'Ariel Sharon, el botxí dels palestins que va orquestrar la matança de 2.750 civils al Líban l'any 1982, al lloc sant de l'Esplanada de les Mesquites a Jerusalem, el que va desencadenar la revolta. I va ser la brutal actuació repressiva israeliana contra una manifestació palestina.

SÈRBIA. Sèrbia s'alça contra Milosevic ▶ El detonant de la insurrecció ha estat la decisió del Tribunal Constitucional iugoslau d'anular les eleccions presidencials del 24 de setembre per prolongar el mandat de Milosevic. Ara, les emissores de televisió controlades per Milosevic s'han passat a l'oposició, la policia ha confraternitzat amb els manifestants i l'Exèrcit s'ha tornat a recloure als seus quarters.

FILIPINES. El desastre d'una campanya militar ▶ Tres setmanes de bombardeigs aeris per part de l'Exèrcit filipí amb l'objectiu d'acabar amb els rebels d'Abu Sayyaf i d'alliberar els ostatges no han aconseguit altra cosa que dispersar els rebels i els ostatges per tota l'àrea de les illes del sud i provocar víctimes entre la població civil.

SRI LANKA. Sri Lanka desestima la pau ▶ Després de mesos de durs combats al nord de Sri Lanka entre tropes governamentals i els Tigres d'Alliberament tàmls, el primer ministre, Ratnasiri Wickremanayake, ha declarat que s'ha esgotat el temps de les negociacions.

DEL 9 AL 15

CÔTE D'IVOIRE. Eleccions a la mida del general ▶ Enmig de l'estat d'emergència, la Cort Suprema de Côte d'Ivoire ha exclòs de la campanya electoral 14 dels 19 candidats, entre ells els 2 candidats principals.

PAPUA OCCIDENTAL. Nou focus de tensió ▶ La campanya per a la independència a Papua Occidental havia estat desenvolupada de forma pacífica... fins ara fa pocs dies, quan van esclatar violents enfrontaments entre indígenes, milícia separatista, policia i immigrants, que van causar la mort a més de 30 persones quan la policia va arriar diverses banderes nacionalistes.

ZIMBABWE. La minvant de democràcia ▶ Des de les eleccions parlamentàries celebrades el mes de juny, en les quals Robert Mugabe i el seu partit, el ZANU-PF, van perdre per primera vegada molts dels seus escons, la persecució dels líders de l'oposició esdevé cada vegada més aferrissada i la llibertat de premsa és ja pràcticament inexistent.

IUGOSLÀVIA. Les incògnites del futur ▶ Vojislav Kostunica ja controla el poder polític de Iugoslàvia. La seva presa de possessió com a president federal ha produït efectes immediats en altres òrgans de poder, provocant la dimissió del primer ministre iugoslau, Momir Bulatovic i la del ministre de l'Interior, Vlatko Stojiljkovic. El poder econòmic, malgrat tot, continua en mans de Milosevic.

PRÒXIM ORIENT. Davant de l'última oportunitat ▶ Tots els qui poden, poc o molt, contribuir a desactivar la crisi s'han compromès a encarrilar el procés de pacificació. Resultat d'això és la cimera celebrada a Egipte entre el primer ministre israelià, Ehud Barak, i el president de l'Autoritat Nacional Palestina (ANP), Iàsser Arafat.

ESPANYA. Contra la "loteria sanguinària" d'ETA ▶ Després del nou atemptat d'ETA que ha costat la vida al fiscal en cap del Tribunal Superior de Justícia d'Andalusia, Luis Portero, desenes de milers d'espanyols es van concentrar per tota la geografia espanyola per mostrar la seva repulsa.

DEL 16 AL 22

ÀFRICA. El president de Sud-àfrica persegueix la pau al Congo ▶ El president de Sud-àfrica, ha aconseguit reunir a Maputo, la capital de Moçambic, el president de la República Democràtica del Congo, Laurent Kabila, i els caps d'Estat de Namíbia, Zimbabwe, Rwanda i Uganda, països involucrats en la guerra, en un nou intent de frenar l'anomenada "guerra mundial d'Àfrica".

NIGÈRIA. Bany de sang ▶ L'Exèrcit nigerià ha ocupat els carrers de Lagos per d'acabar amb els violents enfrontaments entre els ioruba i els haussa, les dues principals ètnies de Nigèria.

IUGOSLÀVIA. Sèrbia davant del mur de Montenegro ▶ Totes les formacions de la petita república obstaculitzen la tasca del nou president federal. Per una part, Milo Djukanovic, el president prooccidental de Montenegro, es nega a participar en un futur executiu federal, ja que considera il·legals les eleccions del 24 de setembre.

ÍNDIA/XINA. Incursions xineses a l'Índia ▶ Les relacions entre la Xina i l'Índia es caracteritzen per la desconfiança mútua, ja que l'Índia acusa la Xina de contribuir a augmentar l'arsenal nuclear del Pakistan i la Xina, per la seva part, retreu a l'Índia la seva ambició d'esdevenir la potència dominant al sud d'Àsia.

DEL 23 AL 29

CÔTE D'IVOIRE. Davant un futur incert ▶ Després d'unes manifestacions massives per protestar contra el frau electoral comès pel General Guei, i després d'enfrontaments entre militars lleials al general i faccions rivals, l'ex cap de la junta militar va decidir abandonar la presidència i el país. El socialista Gbagbo va prendre aleshores possessió del poder.

SRI LANKA. Atac a una base militar estratègica ▶ Els rebels tàmls de Sri Lanka han atacat l'estratègica base naval de Trincomalee, al nord-est del país, destruint dos bucs de la Marina.

PERÚ. El retorn de Montesinos desferma una nova crisi política ▶ El retorn de Vladimiro Montesinos va coincidir amb l'anunci del Govern de condicionar la convocatòria d'eleccions a una amnistia general als militars que han comès delictes contra els drets humans. No obstant, la pressió internacional va fer canviar l'actitud del president, que va renunciar a condicionar les eleccions a l'aprovació de la llei de punt final.

PRÒXIM ORIENT. Maniobres a diversos bàndols ▶ La crisi del Pròxim Orient ha deixat clar que l'antiga fórmula de pacificació ja no és vàlida. Davant l'estancament de la situació, Ehud Barak intenta salvar la seva pell política i impedir unes eleccions anticipades.

SUDÀFRICA. La població negra reclama la seva terra ▶ En els últims 5 anys, el Govern ha acomplert amb 6.530 reclamacions per la restitució de terres. El govern intentarà redistribuir, en els pròxims 15 anys, un 30% de terres estatals a la població negra.

dCIDOB 77.

Diversitat cultural i etnocentrisme.

Magrib. L'inconscient etnocèntric.
Nour Eddine Affaya

MAGRIB

L'INCONSCIENT ETNOCÈNTRIC

Nour Eddine Affaya Professor de Filosofia, Université Mohammed V, Rabat

En la vivència cultural, hi ha una evidència antropològica que no podem eludir: la necessitat de distingir entre el discurs culte i la vivència simbòlica. Així, les societats magribines –com totes les societats, per altra banda– contenen aquest dilema sociocultural entre, per una banda, una gran part de la societat que produeix la seva cultura, la seva visió del món amb maneres en les quals interfereixen allò visual i allò escrit, i tradueix aquesta consciència cultural en forma d'accions, de modes de comportament, i, per l'altra banda, una segona part de la societat –numèricament minoritària– que produeix la cultura a partir de bases teòriques.

Sense entrar en les diferents formes de jerarquia sobre la percepció de les dues parts de la societat respecte a elles mateixes, respecte a consideracions identitàries o respecte a l'Altre o a les altres cultures, –i és que són tan fluctuants les fronteres entre les dues i sovint difícilment copsables, que aquesta modesta contribució no pot pretendre delimitar-les– em conformaré a identificar determinades expressions de rebuig a l'Altre al Magrib.

Interpel·lar les formes de desconfiança i de rebuig de l'Altre, o fins i tot d'etnocentrisme és una empresa complexa. La gravetat del tema exigeix una gran prudència i un coneixement dels factors socioculturals que es mouen en el context magrebí actual.

Huntington (i el seu “xoc de civilitzacions”) no encarna només un etnocentrisme “americà” en nom d'una determinada tendència patològica de satanitzar tot allò que no respon als valors occidentals. Huntington és la imatge arquetípica d'una determinada actitud etnocèntrica arreu del món. Hi ha adeptes hungtinians entre els magribins que ho són respecte a les altres cultures, i especialment respecte a la cultura occidental. Quan ens adonem de la lleugeresa de les paraules i de l'agressivitat verbal contra l'Altre, ens sorprenem de l'amalgama que s'introdueix, amb una facilitat inaudita, en els discursos dominants, ja sigui als mitjans de comunicació, a les institucions escolars o fins i tot en la producció de llibres.

Les cultures no àrabs són les cultures que l'àrab no produeix, fins i tot si ell es reconeix en alguna de les seves manifestacions. Aquestes cultures podrien ser les cultures occidentals o bé les cultures regionals (africanes) o també les produccions culturals de les diferents comunitats ètniques que viuen en el si de les societats magribines i persisteixen –aquestes comunitats– a conservar especificitats pròpies que les distingeixen de la cultura àrab dominant.

Hi ha tres actituds principals que travessen la societat magribina respecte a l'Altre, sobretot occidental, ja sigui en l'imaginari col·lectiu o en el si de l'elit intel·lectual. En primer lloc, hi ha una tendència que adopta sense reserves els fonaments que han fet que Occident esdevingués el que ha esdevingut en la història, escandint els seus valors i entusiasmant-se per la seva forma de vida. Cal reconèixer, però, que entre el sentit comú i la *intelligentsia* hi ha una gran diferència pel que fa al discurs per traduir aquesta adopció, gairebé delirant, d'Occident.

La segona tendència és radicalment contrària a la primera. Consisteix a produir un discurs de rebuig d'Occident, a conduir campanyes de mobilització a favor dels propis valors i la pròpia cultura basant-se en una justificació ideològica primària que pretén convèncer tothom que la riquesa del patrimoni arabomusulmà permet rebutjar tota aportació estrangera i particularment tot allò que ve d'Occident. Aquest corrent exclusivista resisteix feroçment contra qualsevol idea universalista de la cultura occidental, i es refugia darrere d'una interpretació de l'especificitat que la considera l'expressió natural de tota cultura. És incontestable que aquesta actitud paradoxalment regressiva tradueix una voluntat de reclusió i impedeix que els seus representants es beneficiïn del coneixement contemporani.

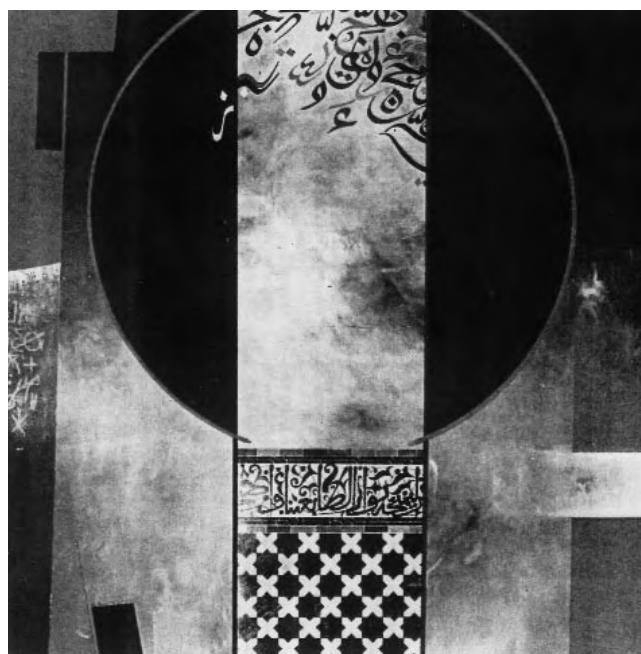

L'interculturalisme crític constitueix la tendència més equilibrada en la consciència de determinats magribins. Ja sigui respecte a ells mateixos o a l'Altre, els detentors d'aquest discurs es reserven una elegant distància crítica envers les dues actituds, gairebé "emocionals" i envers Occident. Oberta a les adquisicions del coneixement humà, la postura intercultural no té cap impediment per qüestionar tant el seu propi patrimoni com els fonaments de la cultura occidental.

A més, i per causa del dèficit democràtic que pateixen els països magribins, hi ha determinades formes de rebuig de l'Altre que es manifesten de tant en tant dins del mosaic cultural magribí.

Ja sigui en nom de la religió o en nom de la llengua, els integrismes es desenvolupen i s'expressen sovint d'una manera que exigeix una reflexió de tipus psicoanalític.

Qualsevol etnocentrisme, sigui quin sigui, en el fons, ha fermentat per la por. De la mateixa manera que l'agressivitat envers l'Altre amaga una fòbia implícita. En el cas de determinades fraccions magribines l'actitud de rebuig resulta d'una visió contradictòria d'un mateix, vehicula un sentiment dubitatiu de superioritat, de singularitat i un sentiment soterrat d'inferioritat. Davant d'aquesta esquinçada, no és fàcil assumir el seu discurs, sobretot perquè el desequilibri d'aquest doble sentiment no permet pensar gens les fronteres entre la superioritat i la inferioritat. És per això que ens refugiem dins de mecanismes de transferència, de comprensió, d'il·lusió i de justificació, la qual cosa repercuteix en les relacions amb els altres. Aquests mecanismes expressen una subjectivitat incapaç d'adaptar-se al món contemporani, a la seva pesant materialitat, als seus poders il·limitats, a les seves tècniques fascinants, a les seves violències intractables i a la seva superioritat "civilitzacional" que provoquen el "narcisisme col·lectiu" de les altres civilitzacions i creen en l'ésser magribí un malestar permanent. En comptes de transformar-la en un factor de superació d'un mateix s'entafora en estratègies estèrils tot buscant bocs emissaris. ■

► "El diferent engendra l'harmonia" d'Abdallah Hariri

dCIDOB 77.

Diversitat cultural i etnocentrisme.

L'orient Àrab. Més enllà del particularisme i l'universalisme.
Burhan Ghalioun

L'ORIENT ÀRAB

MÉS ENLLÀ DEL PARTICULARISME I L'UNIVERSALISME

Burhan Ghalioun Professor de Sociologia Política. Université de la Sorbonne-Nouvelle, París

La qüestió de l'etnocentrisme i de la diversitat de les cultures ens porta directament a un debat fonamental que ha marcat, des de finals del segle XIX, el naixement de l'antropologia, en particular, i de les ciències humanes, en general, oposant particularisme i universalisme. Ja sabem que els universalistes, els quals van obrir la via de l'estudi de les cultures, consideraven que la cultura era allò propi de l'ésser humà. La cultura tindria des del seu origen aquesta facultat de captar el sentit i d'acumular experiències que condueix a arrencar l'ésser humà de la naturalesa. D'aquesta manera, se separa el món humà del món animal. Mentre aquest últim resta immutable, ja que es fonamenta sobre l'instint i s'aixeca de l'ordre ahistòric de la naturalesa mancada de tota consciència, l'ordre humà es destaca per la intel·ligència i és, consegüentment, evolutiu, fundador de progrés, d'historicitat, de millora i de qualitat moral. Encarna la intervenció reflexiva i voluntària del ser humà sobre la seva condició social i moral. L'ordre humà és el do de la cultura. Per explicar la diversitat de les cultures, ja que l'ésser humà és tan sols un, els universalistes van inventar l'evolucionisme. Aquesta teoria postulava que les societats humanes es distingirien entre elles per la cultura, ja que no viurien en un mateix estadi de l'evolució de la Cultura (amb C majúscula). No obstant això, amb l'evolució, aquestes societats humanes certament s'anirien aproximant unes amb les altres. Per als particularistes, en canvi, aquesta unitat de la cultura humana sorgeix de l'especulació. Cada cultura tindria les seves opcions, els seus codis, sistemes de valors, punts de vista i referències pròpies, fruit d'una inspiració original, i seria el reflex del procés històric particular de la seva constitució i, d'aquesta manera, formaria un sistema tancat que dominaria les maneres de pensament i de comportament dels seus integrants, els quals serien incapços de reconèixer-se dins dels altres sistemes culturals.

L'universalisme, assimilat a la cultura occidental triomfant, va generar al segle XIX la negació de la legitimitat de les altres cultures. Va conduir a justificar l'acció colonial, percebuda en aquell moment com a factor d'alliberament i de civilització. Aquest pensament serà combatut més tard i rebutjat per part de les seves víctimes, com també ho seran les idees de progrés i d'evolucionisme a les quals ha estat associat.

El particularisme cultural, que ha tingut un gran ressò al segle XX, principalment després del procés de descolonització, amb la formació de les identitats nacionals, ha estat recuperat pels segregacionistes i els xenòfobs, els quals veuen el món com un ordre ètnic i volen que cada cultura preservi allò que li és particular, la seva integritat i perennitat, fora de tot mestissatge o alteració.

En la línia del "Segle de les Llums" i de l'universalisme renovat s'inscriu la qüestió de la diversitat de les cultures, la qual encarna el respecte que manifesten aquells que creuen en la unitat profunda d'allò humà, més enllà de les diferències de maneres de ser i de viure. Contràriament, les tendències etnocentristes heretades del nacionalisme sectari vingut a menys es proposen desviar el particularisme de la seva significació original per proclamar la jerarquia de les cultures i instituir la segregació.

El món és a la vegada un i múltiple. Aquesta és la idea que convida a pensar la història de la civilització àrabomusulmana. Per altra banda, aquesta relació simple i natural respecte a la unitat i a la multiplicitat és la que fa la seva grandesa, tot ajudant-la a treballar per a la unificació del ser humà en el respecte de les especificitats.

I és això el que explica el fort dinamisme i la riquesa de la diversitat de la civilització àrabomusulmana. Ja que si aquesta diversitat no és vista com un trencament, sinó en tant que variació, esdevé un enriquiment i les cultures aparèixen com les manifestacions de l'única i la mateixa Cultura, la del ser humà; aquella que no és més que el resultat de la difusió i la generalització de les experiències i invencions de totes les cultures. Aquesta Cultura és convergent per definició, i manifesta en tots els seus aspectes l'existència de múltiples afinitats, intercanvis i préstecs entre les diferents comunitats i nacions.

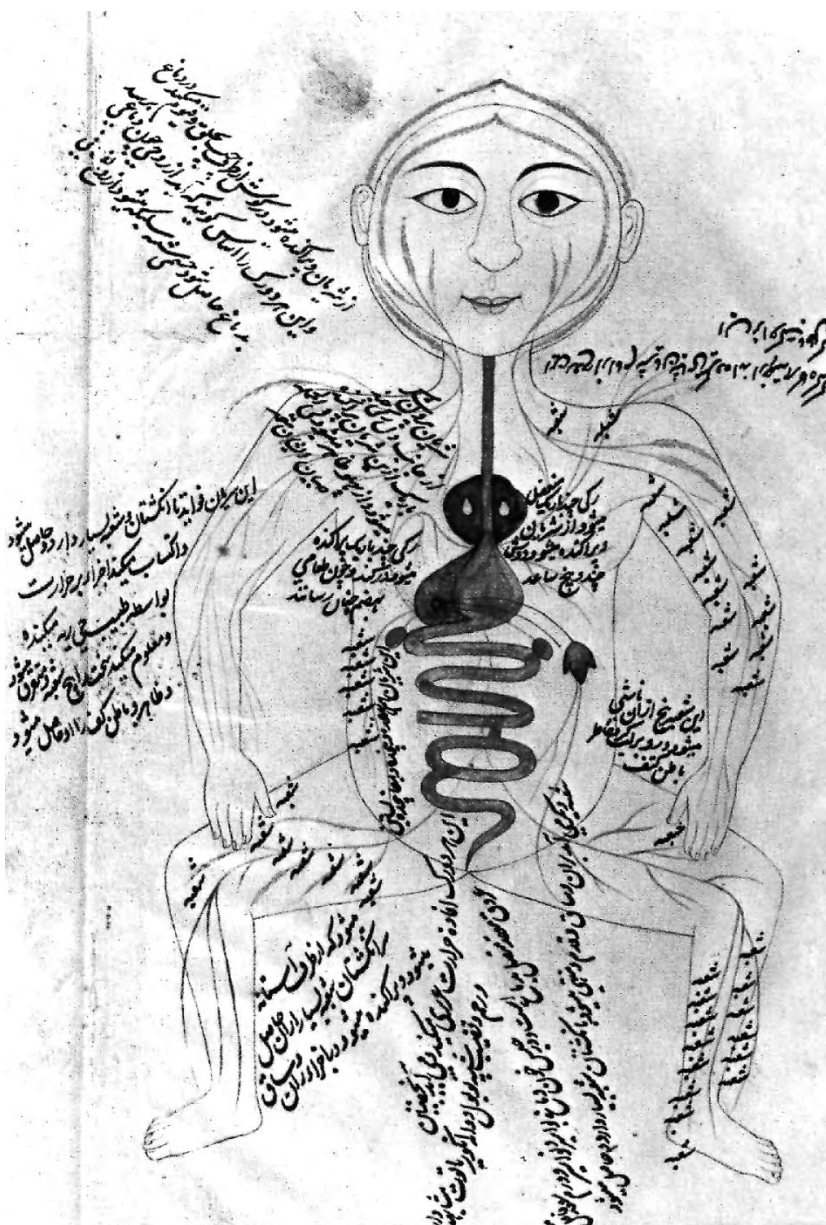
Però per tal de comprendre la dialèctica de l'un i del múltiple, ens cal parlar d'unitat en comptes de parlar de particularisme, i de diversitat en comptes d'universalisme.

Des d'aquesta perspectiva, l'etnocentrisme, segregant la negació de la unitat d'allò humà, apareix com un tancament voluntari, mentre que l'universalisme, el qual té tendència a negar l'autonomia i la diversitat real de l'altre, sembla identificar-se amb l'hegemonisme, per no dir amb l'expansionisme disfressat de la gran o les grans cultures.

La civilització del món àrabomusulmà ha estat, des de tots els punts de vista, la de la unitat i la diversitat: unitat de l'islam i diversitat de cultures, continuïtat de la història i ruptura geopolítica. Situant-se a la cruïlla de la història i de la geografia civilitzacional, esdevé ella mateixa una cruïlla de totes les realitzacions i invencions culturals i materials. La seva unitat no ha estat mai cap altra que no fos l'espiritual i la cultural, i només s'ha pogut mantenir en la mesura que ha deixat via lliure a totes les aspiracions lingüístiques, polítiques, antropològiques per expressar-se, fins i tot afirmar-se. Fonamentant la seva unitat en la capacitat de transcendir les especificitats dels pobles que la componen, sense intentar mai suprimir-los o esborrar-los, s'erigeix en una civilització de la transcendència per excel·lència.

En aquesta civilització de transcendència, que ha aconseguit fer convergir, a més de sintetitzar, els triomfs tècnics provinents de la Xina, les tradicions espirituals de l'Índia, així com el patrimoni filosòfic grec i les maneres de fer occidentals, el Pròxim Orient ha ocupat el lloc central. Sempre ha estat, potser d'al-

guna manera encara ho és, el centre neuràlgic d'aquest univers unitari i plural alhora. Allà sempre es parla de mosaics de pobles i de cultures, de contactes i xocs entre les civilitzacions. El forani s'equivoca sovint, si assimila aquesta diversitat a una segmentació i no es para a mirar, més enllà de l'aparença d'allò que semblen figures irremediabls, la profunda unitat. Aquestes formacions societals plurals són en realitat tan fortes i resistents als alts i baixos de la història com les formacions societals homogènies que ha impulsat el nacionalisme modern. Es beneficien d'un equilibri molt més complex que aquell equilibri de classes sorgit de la revolució industrial i, a més, els permet evacuar molt més fàcilment les tensions internes i assegurar així la regeneració del sistema. Contràriament al que pot semblar, la violència que aquestes tensions generen durant els temps de crisi, sota la forma de desordres comunitaris, no és pas més gran que la violència que produeixen les guerres civils o les revo-

• Làmina de l'anatomia humana. *Antologia mèdica persa del segle XI (calendari musulmà) / XVII*

lucions socials. I és que sovint es tracta d'un curt cicle de caos que prepara el retorn a la normalitat i inicia un ordre molt més estable i durable, mantingut per la jerarquia dels símbols i el repartiment immutable dels rols. Paradoxalment, en el moment en què l'Orient musulmà coneix la seva metamorfosi cap a un sistema de separació de classes i es proposa llançar-se a una guerra social aparentment sense sortida atès l'empobriment de les societats, l'Occident postmodern tendeix, sota l'efecte de la desaparició de les estructures jeràrquiques de classes, a reproduir l'univers de xarxes i tribus. Tant si ho vol com si no, el món occidental apunta cap a la mateixa vocació: està condemnat a acceptar la diferenciació en termes de comunitats d'idees, de creença o pertinença, a obrir-se a les comunitats immigrades, que convergèixen cap a ell, i a reconèixer-se culturalment plural.

La multiplicació de comunitats porta, ja en aquests moments, a què diversos grans estats abandonin les antigues polítiques culturals nacionalistes en benefici del multiculturalisme

Aquests són clarament els casos dels EUA –on, segons el *New York Times* (del 5 de setembre de 2000), el 40% de la població de la ciutat de Nova York és nascuda a l'estranger–, d'Austràlia, del Canadà i cada vegada més de l'Europa unificada. És, en definitiva, el destí de totes les grans civilitzacions a l'edat de la maduresa.

Dit això, per tal que la diversitat de les cultures esdevingui, en un món contemporani com el nostre sotmès a totes les corrents de la globalització, un valor fundador de les relacions de reconeixement, de respecte i d'intercanvi entre les nacions, és necessari a la vegada fugir de l'etnocentrisme negador i de l'universalisme anivellador. Això vol dir que cadascú ha de poder reconèixer en ell mateix la unitat de l'ésser humà i reconèixer-se com a altre dins d'aquesta unitat o, fins i tot, veure a l'altre allà on, aparentment, no hi ha ningú més que un mateix i veure's dins de l'altre com a un mateix. ■

dCIDOB 77.

Diversitat cultural i etnoncentrisme.

Àfrica Subsahariana. Unitat i diversitat.
Doudou Diène

ÀFRICA Subsahariana

UNITAT I DIVERSITAT

Doudou Diène Director de la Divisió del Diàleg Intercultural UNESCO

Etnocentrisme i diversitat són conceptes amb connotacions ideològiques i històriques. Per tant, abans d'abordar la qüestió específica de l'Àfrica Subsahariana, es fa necessària, d'entrada, una clarificació conceptual, sobretot en el context de la globalització.

Ambigüitats conceptuals • En el pensament dominant sembla que el concepte de diversitat sigui, cada vegada més, la resposta als aspectes negatius de la globalització i de l'exacerbació de l'etnocentrisme. Però aquest concepte és fonamentalment ambigu. Efectivament, la diversitat constitueix un estat de fet d'una realitat o d'una situació social, cultural, ètnica o religiosa. Per ella mateixa no constitueix un valor en el sentit ètic del terme. La noció de diversitat té connotacions de molt de pes en els discursos científics del segle XVIII i del segle XIX. En aquella època els treballs científics i filosòfics sobre la diversitat de les espècies van produir les teories de la jerarquització de les diferents espècies i races. Aquestes teories van servir de fonament ideològic i filosòfic no només per a l'elaboració de teories racials, sinó que també van servir de marc intel·lectual de justificació a empreses de dominació, com el tràfic de negres i la colonització. En aquest context, la diversitat va ser concebuda, pensada i practicada com a diferència. Per tant, la sola noció de diversitat pot ser instrumentalitzada per refermar les discriminacions, les crispacions o els closos identitaris (ètnics, culturals o espirituals).

Per altra banda, la diversitat, que és el fonament de l'intercanvi mercader, no pot ser l'única, en tant que simple element de realitat, que faci el contrapès de la primacia del mercat en el context de la globalització. Precisament aquesta instrumentalització o objectivació de la diversitat és la que es troba al nucli de l'etnocentrisme. L'eurocentrisme, per exemple, s'ha construït històricament, ideològicament i culturalment sobre una lectura de la diversitat en tant que diferència, discriminació i desigualtat.

L'etnocentrisme és històricament hereu d'aquesta ideologia per l'intermediari de l'antropologia colonial. L'ésser humà colonitzat va ser pensat, presentat i practicat com si estigués desproveït o fos incapaç d'una visió identitària nacional i tant sols estigués superdeterminat pel grup ètnic. Les construccions teòriques de l'*ètnia*, que privilegiaven ara els aspectes culturals (llengua, religió) ara els psicològics, a l'època colonial van ser científicament oportunistes; però a l'època postcolonial, han estat objecte de manipulacions polítiques. Efectivament, a la majoria de treballs científics la noció d'etnocentrisme s'utilitza com a categoria conceptual únicament per a les societats no europees. En general, no és un concepte que s'utilitzi per caracteritzar, per exemple, les reivindicacions identitàries basques, catalanes, etc. Etnocentrisme i diversitat no són, doncs, contradictoris o antinòmics sinó més aviat complementaris i l'ús que se'n fa o la comprensió que se'n té són variables.

L'Àfrica Subsahariana • L'Àfrica Subsahariana està marcada per aquesta "construcció etnocentrista" però alhora produeix una visió interna de la diversitat. La problemàtica sobre etnocentrisme i diversitat a l'Àfrica Subsahariana ha estat l'objecte de confrontació de dues visions. La visió eurocentrista externa es desprèn de la ideologia de la diversitat en tant que diferència i discriminació. L'antropologia colonial es va construir al voltant de l'etnificació dels pobles colonitzats. Una tradició intel·lectual que va de la filosofia de les llums fins a Hegel està marcada per una construcció intel·lectual del negre o de l'africà basada en la "no humanitat" de l'africà o en la seva inferioritat cultural i física. Els *Codis negres* francesos, espanyols o altres, van traduir aquesta filosofia en regles jurídiques i van proporcionar una justificació al tràfic de negres. Aquesta visió externa, doncs, ha tingut com a conseqüència, l'exacerbació de l'etnocentrisme a l'Àfrica Subsahariana. Però en general, els pobles de l'Àfrica Subsahariana han pogut, a través d'una visió interna, atenuar el caràcter antagonista i conflictual de la ideologia etnocèntrica de l'antropologia colonial.

La interculturalitat tradicional constitueix, en aquest sentit, un factor important, i és que ve marcada per una visió humanista, de valors de resistència i d'una poderosa creativitat social.

En efecte, les societats de l'Àfrica Subsahariana han desenvolupat una filosofia basada en el lligam dialèctic entre unitat i diversitat, que integra el respecte de les especificitats amb el reconeixement de valors i d'un patrimoni comuns.

Un proverbi africà expressa de manera prou significativa aquesta visió: “al bosc quan les branques dels arbres es barallen, les seves arrels s'abracen”.

Així, d'una manera més profunda, l'antagonisme potencial entre les “branques”, és a dir, entre les comunitats, està neutralitzat per una visió humanista que revela ben bé el proverbi wolof (Senegal) que diu: “nit nitaye garabam” (l'home és el remei de l'home). A Europa, es diu que “l'home és un llop per a l'home”. Els pobles de l'Àfrica Subsahariana també han sabut elaborar mecanismes i pràctiques de gran abast cultural i ètic per alhora reconèixer les especificitats, però al mateix temps, neutralitzar els seus aspectes antagònics. Aquest és el fet d'allò que a l'Àfrica Subsahariana s'anomena “bromes ètniques”. Es tracta d'una posada en escena i d'una extraversió de l'etnocentrisme en les relacions quotidianes, mitjançant la qual dos individus que es troben, després de les salutacions tradicionals, “es tiren en cara” verbalment, per tant exterioritzen i confronten, els prejudicis o estereotips associats a les seves respectives ètnies. Aquesta teatralització de l'etnocentrisme en general s'acaba amb un gran esclat de riure col·lectiu.

La situació actual ► es caracteritza, per tant, per tendències contradictòries. En efecte, en determinats països assistim a una politització de l'etnocentrisme. El debat sobre la “Ivoroïtat” a Costa d'Ivori n'és un exemple recent. Però alhora, l'estudi de la problemàtica sobre etnocentrisme i diversitat a l'Àfrica Subsahariana confirma la pràctica, en el context dels replegaments identitaris generats per la globalització, de substituir la diversitat com a simple element de realitat pel pluralisme com a valor. En aquest sentit, el pluralisme cultural es podria definir com el reconeixement, la promoció, el respecte i la protecció de la diversitat.

La interculturalitat tradicional de l'Àfrica Subsahariana ha produït, doncs, un pluralisme el procés del qual s'articula al voltant de dos valors: la promoció de la dialèctica de la unitat i de la diversitat en l'àmbit cultural i social, i la interfecundació entre pràctiques i sabers tradicionals i cultura moderna. ■

► *Retrat d'Aba Segou*. Babacar Lo, 1957. La tècnica de la pintura sota vidre és originària de Bizanci, però es va anar estenent a través d'Itàlia, Europa Central i el Magrib fins a l'Orient Mitjà on és l'expressió d'un art popular musulmà. La trobem després a l'Àfrica Negra, en concret a Senegal, on paradoxalment deu el seu desenvolupament a les vexacions colonialistes.

dCIDOB 77. **Diversitat cultural i etnoncentrisme.**

Glossari.

GLOSSARI ►

Presentem una relació de conceptes bàsics que vol ser un punt de partida per a la reflexió i comprensió del tema central d'aquest monogràfic: la diversitat cultural i l'etnocentrisme. En cap cas són definicions tancades i definitives, al contrari, són un seguit d'idees fruit de la reflexió i el debat de diversos intel·lectuals reunits al llarg de tres seminaris organitzats per la Fundació CIDOB al voltant del terme interculturalitat¹. L'interès dels arguments exposats ens han fet pensar que seria molt útil i interessant afegir-los en aquest monogràfic. L'únic terme que sí que es defineix a partir d'una determinada bibliografia és precisament "etnocentrisme", ja que en els debats al·ludits més amunt no es va tractar com a tal, tot i que estava implícit en moltes de les reflexions.

CULTURA ►

La cultura no és quelcom artificial, encara que sí que és o pot presentar-se com un artifici, ja que està feta d'invents, al tenir un paper que també és el de reinventar l'individu, transformar-lo en ésser humà, elevant-lo per sobre de la seva condició material. No es neix humà; un només se'n torna en i per la societat, és a dir, per la cultura, que determina la seva cohesió. Un es converteix en membre de la comunitat mitjançant l'educació, l'adhesió a uns valors comuns, l'assimilació i la interiorització de codis i significacions. Per tant, la cultura permet que ens reconeguem com a éssers humans, que reconeguem els altres i que els altres ens reconeguin a nosaltres. Per altra banda, la cultura no és una essència petrificada; és un fenomen evolutiu que defineixo com un conjunt d'interrogants que les societats formulen en un moment determinat respecte a la seva condició humana, la seva existència, les seves exigències i finalitats. Però també està construïda per les respostes o els diversos tipus de respostes que l'individu dona a aquestes preguntes (Burhan Ghalioun).

► La cultura és portadora d'una valors humanistes que prenen a l'ésser humà en consideració, que concebeixen a l'Altre en tant que identitat, que reconeixen aquesta identitat i la integren a un model humanista tolerant (Nour Eddine Affaya).

Relació cultura/societat ►

Tots aquells que treballen el tema de la cultura tenen la impressió que, amb els seus sistemes mítics, simbòlics i racionals, la cultura dirigeix

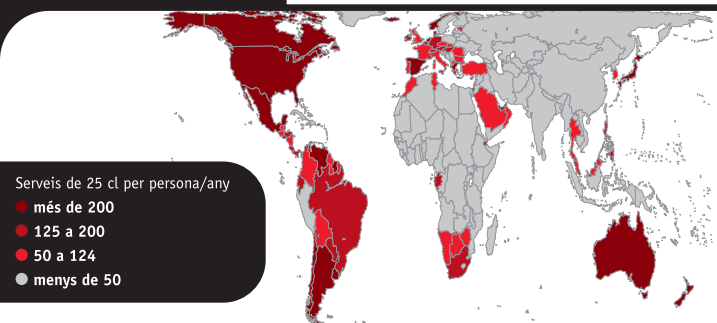
els comportaments dels individus i dels grups. Això suggereix que les societats són presoneres de la seva cultura, que constitueix un límit infranquejable i que, per consegüent, no pot haver-hi diàleg, perquè entre dos sistemes culturals tancats només hi ha lloc per a l'enfrontament. No obstant això, i malgrat les diferències i divergències, hi ha diàleg i també comunicació entre cultures. Això és possible malgrat les cultures i, a la vegada, degut a elles. Per un costat, les cultures no només generen fronteres identitàries, sinó que també creen obertures universals, valors compartits. Per l'altre, el diàleg no s'estableix entre dos cultures, independentment de la seva naturalesa, sinó entre éssers humans, entre consciències capaces de comprendre els seus límits i les perspectives d'obertura cap als altres (Burhan Ghalioun).

Relació cultura/política ►

La cultura està condicionada per la política. La cultura actual no ha superat els modes tradicionals de producció, de reproducció i de consum de la cultura; respon a una lògica mercantil: és una indústria, com la del cine, el llibre, les revistes i els diaris, i està sotmesa a la lògica mercantil de la publicitat. Avui en dia, un diari no pot viure sense publicitat, és a dir, sense que el diari faci grans concessions a la lògica mercantil. Això demostra que, en el fons, allò cultural també està dirigit fonamentalment pel poder, per una estratègia política (Nour Eddine Affaya).

¹El text complet del contingut d'aquests debats el trobareu a la *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*, n°36, 43/44 i 50

Consum de Coca-Cola al Món

Les primeres plantes de Coca-Cola a l'estranger es van construir a Panamà, Cuba i Canadà el 1906. Se'n van aixecar desenes a Europa, Àfrica i al Pacífic durant la Segona Guerra Mundial. Avui en dia, menys del 30% dels ingressos de Coca-Cola s'obtenen dels EUA.

IDENTITAT ▶

La identitat no ha de ser una tanca. La nostra definició d'identitat no ha de crear nous entrebancs a les persones. Tot al contrari, és necessari que se'ls ofereixi la possibilitat d'actuar, de submergir-se en diferents identitats. Per a mi la identitat és una construcció del subjecte. Es té més identitat com més diferent es defineix un mateix respecte a l'Altre i només en relació a l'Altre. Si no hi ha res a l'interior, un no arriba mai a establir, a construir el subjecte. Un mateix es troba sempre en una crisi d'identitat (Burhan Ghalioun).

▶ La identitat és l'experiència dels límits; dels límits temporals, espacials i d'aquells altres que l'ésser humà defineix per tal de permetre allò que desitja permetre i rebutjar allò que desitja rebutjar (Nour Eddine Affaya).

▶ No hi ha una identitat petrificada. Els pobles canvien d'identitat, de fons d'identificació. La identitat és una categoria socio-cultural-ètnica, que canvia en funció del canvi del context, de les necessitats, dels reptes i dels conflictes o de les línies de conflicte. No existeix cap civilització immutable, com tampoc hi ha una identitat immutable. El sentit de la Història és reconèixer aquest caràcter evolutiu de les civilitzacions, de les cultures (Burhan Ghalioun).

Identitat nacional ▶

La identitat nacional és una nova identitat que ha estat inventada, que abans no existia, però que ha estat creada com un nou model de solidaritat. Això ho considero una nova forma d'identificació creada per l'Estat-nació. Per aquest motiu l'Estat-nació ha tingut interès al llarg de la història, perquè ha estat l'origen d'una nova identitat. No obstant això, hi ha pobles que no han viscut aquesta experiència. No totes les poblacions del món han seguit ni han sofert necessàriament el mateix procés. Per tant, per a les poblacions que no han conegut aquest fenomen del nacionalisme, no hi ha hagut realment una síntesi entre l'Estat i la comunitat, un desenvolupament d'una solidaritat nacional (Burhan Ghalioun).

Dinàmiques identitàries ▶

Actualment hi ha un malestar que es tradueix en obsessió identitària. Moltes vegades els participants en diversos debats sobre el tema busquen l'enfrontament civilitzacional, ja que això dóna sentit a les seves vides. La gent es mobilitza per l'enfrontament civilitzacional i, a partir d'aquí, es diu que s'ha de buscar el diàleg, perquè l'enfrontament és horrible (Georges Corm).

▶ Certament, existeixen identitats i dinàmiques identitàries, i precisament existeix una identitat perquè hi ha una dinàmica identitària. La identitat és el resultat, el producte d'una dinàmica identitària, i no a la inversa. Tenint en compte aquest factor, els antropòlegs socials podem organitzar la nostra disciplina a partir d'una desconfiança crònica i generalitzada respecte a la idea de cultura (Manuel Delgado).

Identitat i immigració ▶

En la civilització occidental l'immigrant, a més a més de ser una persona física, també és un concepte, una construcció mental, l'estereotip sobre el qual la societat pot descarregar les seves frustracions i inseguretats (Jaume Botey).

▶ L'immigrant és l'Altre, l'estranger. De fet, no és sinó un concepte que encarna una mica la intolerància, la inseguretat, el perill i que fa funcionar els estereotips per a, precisament, conservar aquesta idea de l'immigrant com a pertorbador de l'ordre (Nour Eddine Affaya).

INTERCULTURALITAT ▶

La interculturalitat, més que una àrea específica del coneixement, és una perspectiva a través de la qual es pot reflexionar entorn de la diversitat de referents, de significats i de relacions que s'impliquen en el conjunt de la Humanitat. És una mena d'interrogació sobre les múltiples realitats socials i culturals, que es formula a partir del desenvolupament del concepte diversitat (DCIDOB 56).

▶ Considero que la interculturalitat –com a conjugació amb l'Altres– construeix en les relacions interhumanes, en les relacions inter-subjectives. És quelcom que circula a través del cos, dels signes, de les diferents experiències i cultures (Nour Eddine Affaya).

▶ No serà que la interculturalitat és una manera de respondre als reptes de la deshumanització, és a dir, de crear altres mecanismes, una altra reacció més positiva, pensada per contrarestar-los? No es tracta d'una ideologia, és un intent, una reacció reflexiva contra un mal que es desenvolupa a causa d'aquesta evolució de la globalització. No hi pot haver interculturalitat sense una base comuna de valors (Burhan Ghalioun).

▶ No hi ha interculturalitat si no hi ha un projecte comú, és a dir, solidaritat (Edgard Weber).

▶ La multiculturalitat s'està convertint en un fet. Negar-ho només serveix per acumular tensions i frustrar tots els interlocutors. Llavors ens hem de preguntar com –des d'una perspectiva de democràcia, d'humanisme i també d'eficàcia– podem organitzar un àmbit sociocultural mixt. És aquí on crec que l'intercultural té un paper important, en el sentit que tots els pobles d'aquest món haurien d'educar les futures generacions ajudant-les a desenvolupar les seves capacitats intel·lectuals, és a dir, se'ls ensenyaria a buscar els valors i els objectius comuns, respectant les diferències (Rik Pinxten).

▶ L'intercultural és l'espai de gestió, és la resposta a l'extremisme, és l'antiradicalisme, també és una aposta ciutadana i el nostre paper consistiria a intentar de manera voluntària identificar terrenys on la interacció pot ser positiva (Alain Roussillon).

▶ Què podem fer per tal que els processos devastadors, en termes culturals i lingüístics, de la globalització siguin inhibits o neutralitzats? Objectivament, la uniformització i el reduccionisme culturals són consubstancials al procés de globalització. Però no és una fatalitat, es pot fer una altra aposta, l'aposta de la interacció intercultural. Per això s'ha d'oposar a la "cultura única" en marxa, no ja els reflexos identitàris i les reglamentacions pràctiques, sinó estratègies mundials d'*interaccionisme cultural i lingüístic*. Contra la "globalització feliç" i satisfeta, l'expressió de la diversitat cultural, de la subversió intercultural (Noureddine El Aoufi).

▶ Crec que l'intercultural ha de ser un instrument de poder, ja que, sinó, és un instrument contra el poder. Això és el que nosaltres els intel·lectuals diem, el que esperem. O bé l'intercultural –i aquí serà una mica dolent– és un instrument, una manera, de salvar allò que es pugui salvar, després del diluvi que estem vivint, després del període de grandesa, de superpotència. L'intercultural integra l'Altre; d'alguna manera, s'està una miqueta sobre el terreny de l'Altre. Un mateix mai és neutre. Ha d'escollir (Rik Pinxten).

Diàleg i comunicació intercultural ▶

El diàleg intercultural és una alternativa al pensament únic. No pot provenir d'un altre pensament únic. Allò que el diàleg intercultural pot aportar no és solament la preservació de les cultures, sinó un espai de rehabilitació comunitària davant d'un espai d'individualització i de la màquina del pensament únic (Burhan Ghalioun).

▶ Podríem dir que l'intercultural no és una cosa, és una relació. El procés intercultural es produeix gràcies a la comunicació. Això vol dir que es pot veure l'intercultural com les relacions entre identitats diferents. Quan es parla de l'intercultural s'acaba parlant de les identitats, encara que sobretot es parla de les identitats dels altres, de les diferències culturals o de les dificultats de comunicació intercultural amb els altres. Això fa que amb freqüència es formulí l'intercultural com un problema, ja que es projecta cap a l'Altre i no es busca l'intercultural en un mateix. Si penséssim l'intercultural en la nostra pròpia identitat o cultura, potser podríem percebre que l'intercultural no és un problema, ni potser tan sols una reivindicació. Seria, només, una constatació de les nostres relacions amb els altres però també de les nostres relacions amb nosaltres mateixos, amb la nostra pròpia història (Miquel Rodrigo).

MODERNITAT ▶

Què és ser modern? La modernitat no és solament la fi d'un procés o d'un vector històric. Tampoc és l'actualitat. La modernitat em sembla més un sistema, molt profund i molt complex, de ruptures de les pròpies representacions tradicionals. Aquestes ruptures mai són fàcils, engendren molta resistència en el fons de les nostres consciències, perquè poden afectar profundament el nostre sistema d'educació, les nostres representacions socials, els nostres costums, maneres de viure... La gent desitja ser moderna, però fins a un cert nivell, ja que al mateix temps vol conservar "la tradició" o evolucionar "lentament", "progressivament", com si la modernitat no hagués de fer trontollar res, canviar res. La necessitat de canvi, juntament amb la voluntat de mantenir la tradició, només pot desembocar en situacions ambigües on el bricolatge es fa inevitable (Edgard Weber).

▶ La modernitat és una conseqüència inevitable del procés de modernització. Modernitat significa crisi del sentit, lliure competència del sentit. Implica la lliure circulació d'idees i ha produït aquest efecte de liberalització i, inevitablement, de crisi. No sé què

haig de creure, puc escollir, sóc lliure. La crisi de sentit és conseqüència de la llibertat. Hi ha una tradició sociològica que ha subratllat que la modernitat es defineix precisament per la impossibilitat d'establir una coherència interna, de crear una ànima. La societat moderna és incoherent. La idea de societat coherent és una idea de les cultures: una societat, una cultura. Aquesta idea em sembla molt perillosa, ja que una societat són moltes cultures (Manuel Delgado).

▶ De la mateixa manera que la civilització europea va conèixer mutacions que la van conduir a una nova situació, a la modernitat, a una concepció moderna de l'individu, del grup, de les relacions entre allò religiós i allò polític, les altres civilitzacions també viuen processos de transformació i de modernització. Aquestes civilitzacions es veuen empeses d'una manera o altra a produir –de forma inacabada, potser, en certs continents– les mateixes formes, els mateixos tipus que la modernitat va imposar a les cultures occidentals. Respecte al resultat, encara subsisteix un interrogant (Burhan Ghalioun).

GLOBALITZACIÓ/MUNDIALITZACIÓ ▶

▶ En aquesta onada o febre anomenada globalització o mundialització, es tracta que totes les parts del món integrin i interioritzin l'exemple o el model occidental en l'àmbit econòmic i polític? Hi ha un model universal que s'ha d'implantar? Crec que, malgrat les diferències (i deixant de banda el debat sobre la globalització que, de moment, es resumeix en dos elements: el capital financer i la comunicació), no veig gaire gent participant d'aquesta globalització. És veritat que la Humanitat viu un nou naixement. Tot el món coneix tot el món, potser simultàniament, i a través d'un mateix espai. És una veritable revolució espacial i temporal (Nour Eddine Affaya).

▶ Globalització no vol dir necessàriament homogeneïtzació, és a la inversa. Globalització, és a dir, unificació dels mecanismes de mercat, no significa que tots els països s'hagin de convertir en capitalistes, en rics, etc. No, vol dir el contrari. Ara existeixen moltes més capacitats de polarització de la riquesa, de la producció cultural, editorial, etc. És un repte que se'ns planteja: com aconseguir que la globalització real, això és el desenvolupament dels mitjans tecnològics, no sigui al mateix temps, la font d'un gran desordre i devastació. Considero que la globalització, tal i com està gestionada, con-

dueix a la devastació, produeix zones de barbàrie. Amb la globalització ens trobem davant la necessitat d'estructures mundials, transnacionals, per poder participar en els esdeveniments, per poder intervenir en la història i no seguir-hi sotmesos (Burhan Ghalioun).

▶ Internet, l'obertura d'aquest espai de comunicació entre totes les cultures, tindrà un impacte sobre l'evolució de cada cultura nacional. Hi ha cultures que aprofitaran aquesta obertura, és a dir, que hi podran trobar mitjans de reforç, de creació, però a la vegada hi haurà cultures incapaces de seguir el ritme. Les poblacions estaran obligades a consumir més productes culturals exteriors, a enganxar-se a les cadenes de televisió americanes. Veritablement, caminarem cap a un univers en el qual els individus podran identificar-se no necessàriament amb una cultura nacional, sinó amb cultures sectorials: jo sóc sociòleg, a mi m'agrada el cinema, etc. Això vol dir que hi haurà una participació molt més important. Hi haurà espais en els quals la gent tindrà la mateixa cultura, sigui quin sigui el seu país d'origen. Per exemple, en el cas de les cultures científiques, tindrem els mateixos conceptes, podrem parlar la mateixa llengua entre nosaltres, ja que es tracta d'una cultura universal. En la meua opinió, els espais universalitzats seran cada vegada més importants (Burhan Ghalioun).

ETNOCENTRISME ▶

Des de l'Antiguitat, i per tota la superfície de la Terra, cada poble ha tingut la tendència a privilegiar la seva pròpia cultura i a rebutjar fora de la humanitat els altres homes. Són nombrosos els grups humans que s'imaginen com a elegits. El reconeixement de les diversitats culturals i la possibilitat d'un enriquiment recíproc és una actitud recent i poc establerta. Se sap que per als grecs, aquells que no formaven part de la seva civilització i no parlaven la seva llengua eren anomenats bàrbars. Semblava com si d'aquesta manera volguessin oposar el valor significatiu de la seva pròpia llengua a la confusió i inarticulació del cant dels ocells. Relegar els altres homes al costat de l'animalitat és un punt de partida que hom retroba freqüentment en el pensament racista. En el moment en què Occident anomena salvatges a les poblacions no europees, les col·loca en el lloc de la selva, és a dir, de la vida animal per oposició a la cultura humana (Lydia Flem [1985] *Le racisme*. Paris: Éditions MA. p. 85).

▶ Segons alguns autors, si bé la naturalesa de l'etnocentrisme és igual per a totes les societats, el grau pot variar. D'aquesta manera, per G. Rist, (...) «l'etnocentrisme occidental constitueix una varietat particular del fenomen en la mesura en què s'expressa a través de categories que tendeixen cap a la universalitat». Universalitat, d'altra banda, negativa que es tradueix políticament per l'expansionisme. L'etnocentrisme occidental es duplica, veritablement, amb l'atribució de valors i d'una jerarquització de cultures, cosa que li confereix un caràcter ideològic o, almenys, autoritza les manipulacions ideològiques (Martine Abdallah-Preteuille [1986] *Vers une pédagogie interculturelle*. Paris: Publications de la Sorbonne-Institut National de Recherche Pédagogique. p. 130).

▶ Manera de percepció, creença, sentiment, tendència psicològica, mecanisme primari, punt de vista o perspectiva, actitud, hàbit. Sigui quina sigui la versió o l'èmfasi en la definició de cadascú, el cas és que tots coincideixen en què des de l'etnocentrisme es jutja o valora les altres cultures des de la d'un mateix, i es valora l'estil de vida o costums del propi grup com apropiats, millors o normals i les del grup extern, o dels grups aliens, com inferiors, estranys o incorrectes (Malgesini, G. I Giménez C. [1997] *Guía de conceptos sobre migraciones, racismo e interculturalidad*. Madrid: la cueva del oso. p. 133).

- ▶ **Affaya, Nour Eddine.** Professor de Filosofia, Universitat Mohammed V, Rabat
- ▶ **Botey Vallès, Jaume.** Historiador, Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)
- ▶ **Corm, Georges.** Especialista en pensament polític àrab
- ▶ **Delgado Ruiz, Manuel.** Professor d'Antropologia Cultural. Universitat de Barcelona
- ▶ **El Aoufi, Noureddine.** Professor de la Facultat de Ciències Jurídiques, Econòmiques i Socials. Universitat Mohammed V, Rabat-Agdal
- ▶ **Ghalioun, Burhan.** Professor de Sociologia Política, Universitat de la Sorbonne-Nouvelle, París
- ▶ **Pinxten, Rik.** Professor de Ciències Culturals i Religió, Universitat de Gand
- ▶ **Rodrigo Alsina, Miquel.** Professor de Teoria de la Comunicació, Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)
- ▶ **Roussillon, Alain.** Director del Centre d'Estudis en Ciències Humanes i Socials, Rabat
- ▶ **Weber, Edgard.** Professor de Llengua i Cultura Àrabs, Universitat Toulouse-Le Mirail

dCIDOB 77. Diversitat cultural i etnoncentrisme.

Adreces d'internet interessants per a visitar.

ADRECES D'INTERNET interessants per a visitar ►

Sector de la cultura, UNESCO ►

www.unesco.org/culture/index.htm

Idioma castellà, francès i anglès

És el programa de la UNESCO per a la cultura i el desenvolupament que té com a finalitat, entre altres coses, "promocionar, a través de les relacions educatives, científiques i culturals dels pobles del món, els objectius de la pau internacional i el benestar comú de la humanitat".

Contingut

- En aquest web hi trobem gran quantitat de recursos (textos, publicacions en línia, enllaços i imatges) així com notícies sobre cultura i desenvolupament; creativitat, indústries culturals i drets d'autor; patrimoni; i diàleg intercultural i pluralisme. Respecte a aquest últim punt, s'hi desenvolupen (a partir de textos i enllaços diversos) temes com els següents:
 - L'any internacional de les Nacions Unides per al Diàleg entre les Civilitzacions, el 2001, proclamat per part de l'Assemblea General el novembre de 1998;
 - les rutes del diàleg intercultural i la convergència espiritual (rutes de la seda, dels esclaus, del ferro a l'Àfrica, de l'al-Àndalus i de la fe);
 - el pluralisme cultural i la promoció de la comprensió mútua i el respecte entre cultures (en la vida quotidiana, el barri, la música, etc.);
 - i la col·lecció de la UNESCO sobre històries generals i regionals, més concretament, la història de la Humanitat, la història general de l'Àfrica, de les Civilitzacions de l'Àsia Central, d'Amèrica Llatina, com també aspectes de la cultura islàmica.

Laboratorio de estudios interculturales ►

www.ugr.es/~ldei

Idioma castellà

El LdEI és un grup d'investigació de la Universitat de Granada que s'orienta cap a l'estudi, la investigació i la docència des de diferents perspectives disciplinars (antropologia, pedagogia, psicologia, sociologia, etc.) dels diversos temes relacionats amb la interculturalitat, tals com migracions, racisme, xenofòbia, conflicte ètnic, nacionalisme, etc.

Contingut

- Presentació general del LdEI;
- consulta d'una extensa base de dades de llibres, capítols de llibres, articles, tesis i documents sobre interculturalitat;
- informació sobre els cursos impartits pel LdEI o en els quals ha col·laborat;
- informació sobre les publicacions de la institució;
- dades sobre les investigacions i els estudis duts a terme;
- enllaços a d'altres pàgines web en espanyol sobre temes d'interculturalitat;
- informació i resum de les tesis doctorals presentades pel grup d'investigació o en el grup d'investigació.

United for Intercultural Action ►

www.united.non-profit.nl

Idioma anglès, alemany i francès

Creada el 1992, la xarxa UNITED, amb seu a Amsterdam (Holanda), és el resultat de l'associació de més de cinc-centes organitzacions de 49 països europeus i treballa per l'eradicació del racisme i per garantir els drets dels refugiats i els immigrants, així com per promoure la cooperació intercultural, respectant els diferents punts de vista, promoció de la cooperació a través de les fronteres culturals i nacionals i fent avançar les nostres societats multiculturals. Treballa en xarxa i organitza seminaris i campanyes de sensibilització.

Contingut

- Presentació i informació de la xarxa United;
- llistat de publicacions de la xarxa;
- informació sobre les diverses campanyes de sensibilització;
- programes i resums de les diverses conferències organitzades en el marc de la xarxa UNITED;
 - enllaç al web i informació exhaustiva sobre *I Care (Internet Centre Anti-Racism in Europe)*, projecte fruit de l'associació entre la UNITED i la Fundació Magenta. Amb aquest web es vol abordar dues qüestions: com promoure l'antiracisme a Internet? Com combatre el racisme a Internet?;
 - accés a la base de dades de tot tipus d'organitzacions que es dediquen a la lluita contra el racisme.

Xarxa de recursos en educació

per a la pau, el desenvolupament i la interculturalitat ►

www.pangea.org/edualter

Idioma castellà i català

EduAlter és el resultat d'una iniciativa de dues organitzacions: el SEDU-PAZ (Seminari de Educació para la Paz de la Asociación Pro-Derechos Humanos) i la SODEPAU (Solidaritat per al Desenvolupament i la Pau). Amb aquest web es vol agrupar els diversos recursos disponibles sobre educació per la pau, la interculturalitat i el desenvolupament. Compta amb aportacions d'usuaris.

Contingut

- Actualitat sobre les campanyes i propostes pedagògiques dutes a terme per tractar temes d'educació, així com un recull de les dades més assenyalades;
- agenda d'activitats, cursos i tallers, seminaris, etc., sobre educació per la pau, interculturalitat i desenvolupament;
- bibliografia, amb més de 400 fitxes de llibres i materials (vídeos, jocs, etc.) publicats sobre:
 - educació intercultural
 - educació per al desenvolupament
 - educació en valors
 - educació per la pau;
- recull molt útil de materials i propostes pedagògiques;
- extens llistat alfabètic de persones i grups relacionats amb l'educació per la pau, el desenvolupament i la interculturalitat.

Educar en la diferència ▶

www.xtec.es/recursos/cultura

Idioma català

Educar en la diferència forma part de la Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya (xtec), un web del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, destinada a agrupar recursos que puguin ser útils per a la comunitat educativa. En aquest cas, recursos sobre la immigració i la interculturalitat.

Contingut

El web s'estructura en cinc apartats:

- ▶ Contes Interculturals, amb un recull de contes tradicionals d'arreu del món, amb imatges i diferents idiomes, el contingut dels qual fomenta o explica la interculturalitat.
- ▶ L'escolarització de l'alumnat nouvingut, amb informació i propostes docents per a mestres i pares, referents a l'escolarització dels alumnes immigrants.
- ▶ Lectures infantils i juvenils, amb un llistat de llibres classificats per edats sobre temes com la immigració, la diversitat, les cultures extingides i les cultures itinerants.
- ▶ Materials d'educació en valors com els Drets Humans, el Medi Ambient, l'Educació per al Desenvolupament, la Pau i la Interculturalitat, entre d'altres.
- ▶ Enllaços a d'altres webs sobre aquests temes.

Agence pour le développement des relations interculturelles ▶

www.adri.fr

Idioma francès

Els objectius de l'*Agence pour le Développement des Relations Interculturelles* (ADRI) són fomentar la integració de les comunitats immigrades a França i el desenvolupament harmonios de les relacions entre la població autòctona i la immigrada. Es dirigeix especialment als actors socials que per la seva feina tenen relació amb el col·lectiu d'immigrants, com els responsables i voluntaris d'associacions, els treballadors socials, els funcionaris municipals i els empresaris. La tasca d'ADRI és recollir i difondre les informacions de qualsevol naturalesa respecte a la integració de la població d'origen estranger a França, en els camps social, cultural i econòmic.

Contingut

- ▶ Presentació de l'organització, dels seus objectius, el seu àmbit d'actuació i els seus membres fundadors.
- ▶ Recursos en línia: base de dades bibliogràfica sobre la integració i les polítiques municipals, repertori d'actors relacionats amb la integració, adreces interessants, xarxa europea d'experts en polítiques d'integració.
- ▶ Catàleg de publicacions de l'organització, algunes de les quals es troben amb el text complet.
- ▶ Enllaços a altres webs.

Red mundial para la diversidad cultural ▶

Adreça www.incd.net

Idioma anglès, castellà i francès.

La Red Mundial para la Diversidad Cultural (INCD) és una agrupació de més de 160 organitzacions de 30 països, amb seu a Ottawa (Canadà), que té com a principal objectiu promocionar la diversitat cultural i mantenir la capacitat de les nacions sobiranes per tal de donar suport a les seves cultures en el marc de la globalització.

Contingut

El web de l'INCD es divideix, fonamentalment, en els següents blocs:

- ▶ Cronologia de les principals declaracions i conferències que s'han portat a terme sobre diversitat cultural.
- ▶ Llistat de recursos (text complet) sobre qüestions com "el possible contingut d'un instrument internacional sobre diversitat cultural"; l'OMC, Seattle i la diversitat cultural; creació d'una xarxa d'ONG culturals; copyrights, etc.
- ▶ Notícies i agenda d'actes diversos que s'han de celebrar al món referents a la diversitat cultural.
- ▶ Fòrum de discussió, de lliure accés i utilització, per donar opinions i respondre sobre qüestions de diversitat cultural i les conferències que s'organitzen sobre el tema.

Educaweb.com Escola i multiculturalitat ▶

www.educaweb.com/esp/servicios/monografico/multiculturalidad/multiculturalidad.htm

Idioma castellà i català

Dins el web EDUCAWEB trobem l'espai "monogràfic", un suplement quinzenal de la revista electrònica *Boletín*. El número 3 d'aquest suplement (15.11.2000) està íntegrament dedicat a l'escola i la multiculturalitat.

Contingut

Pel fet d'estructurar-se com una revista, aquesta pàgina conté una editorial i diverses informacions i recursos sobre com tractar el tema de la multiculturalitat en els diferents àmbits de la comunitat educativa, és a dir, pares i mares, mestres i alumnes. Així mateix, es pot accedir a una selecció de referències bibliogràfiques i a les seccions: "Hemeroteca", que conté un recull de notícies sobre l'escola i la multiculturalitat; "A fondo", amb opinions, testimonis i articles d'experts; "Entrevista" i "Agenda". La pàgina acaba amb un seguit d'enllaços a altres webs i amb un llistat de recursos d'Educaweb, entre els que s'hi pot trobar informació sobre "atenció a la diversitat cultural".

ADRECES D'INTERNET

Entrecultures. Programa per l'educa-

ció intercultural ▶

www.fbofill.org/entrecultures/

Idioma català

Programa de suport a l'educació intercultural creat per la Fundació Jaume Bofill. Vol ser un servei per al professorat i per als centres, amb materials i recursos didàctics.

Contingut

- ▶ Entre els apartats en els quals s'estructura aquest web destaquem els següents:
- ▶ Calidoscopi, amb informació exhaustiva sobre el Pla d'actuació per a la interculturalitat en el lleure.
- ▶ Banc de recursos molt útil amb fitxes de llibres i materials publicats sobre interculturalitat.
- ▶ Serveis d'assessorament i orientació per a l'educació intercultural.
- ▶ Enllaços d'interès i agenda, amb informació de cursos i simposis sobre temes interculturals.

Intercultural press ▶

www.interculturalpress.com

Idioma anglès

Intercultural Press edita llibres, materials educatius, jocs de simulació i vídeos centrats en la interacció transcultural. Aquest material es dirigeix principalment a viatgers, representants governamentals, educadors, organitzacions de serveis, treballadors expatriats i les seves famílies, gent de negocis i estudiants.

Contingut

En aquesta web hi trobem una botiga *on line* de llibres, vídeos i tota mena de recursos audiovisuals i educatius sobre interculturalitat, estructurats en diversos apartats temàtics com guies de països i cultures, educació i teoria, negocis internacionals, etc.

dCIDOB 77. **Diversitat cultural i etnoncentrisme.**

Selecció de Documents de la Base de Dades CIDOB.

Selecció de Documents de la Base de Dades CIDOB

↳ 41040-L / ELS GHETTOS DE L'ESCOLA: PER UNA EDUCACIÓ INTERCULTURAL

Hubert Hannoun

EUMO Editorial, 1992/Vic ; pp: 1-173

↳ CIEMI-MS 30/93 / LA PLURICULTURALITÉ DES SOCIÉTÉ EUROPÉENNES: L'ÉTAT DES LIEUX

Antonio Perotti

Centre d'Information et d'Études sur les Migrations Intenationales (CIEMI) / *Migrations société*, 30, 1993/Paris ; pp: 53-70

↳ 31711-L / CULTURAS, ESTADOS, CIUDADANOS: UNA APROXIMACIÓN AL MULTICULTURALISMO EN EUROPA

Emilio Lamo de Espinosa (ed.) ; Josep R. Llobera ; Marco Martiniello (et al.)

Fundación José Ortega y Gasset ; Fundación "la Caixa" / Alianza, 1995/Madrid ; pp: 1-258

↳ 41042-L / EL DESAFÍO DE LAS FRONTERAS: DERECHOS HUMANOS Y XENOFOBIA FRENTE A UNA SOCIEDAD PLURAL

Javier de Lucas

Temas de Hoy, 1995/Madrid ; pp: 1-261

↳ N.P. 4/96 / ETHNIC MODERNITY AND THE RUSSIAN EMPIRE: RUSSIAN ETHNOGRAPHERS AND CAUCASIAN MOUNTAINEERS

Austin Lee Jersild

Association for the Study of Nationalities (ASN) / *Nationalities papers*, 4, 1996/Standford ; pp: 641-678

↳ DCIDOB 56/96 / LA INTERCULTURALITAT

Jaume Botey Vallès ; Rik Pinxten ; Miquel Rodrigo Alsina (et al.)

Fundació CIDOB / *dCIDOB*, 56, 1996/Barcelona ; pp: 1-31

↳ 29824-L / LA NOTION DE CULTURE DANS LES SCIENCES SOCIALES

Denys Cuche

La Découverte, 1996/Paris ; pp: 1-124

↳ 41047-L / ANTROPOLOGÍA: UNA EXPLORACIÓN DE LA DIVERSIDAD HUMANA CON TEMAS DE LA CULTURA HISPANA

Conrad Phillip Kottak ; Mª Jesús Buxo i Rey (col.) ; Tomás Calvo Buezas (col.) (et al.)

MacGraw-Hill, 1997/Madrid (et al.) ; pp: 1-536

↳ A.I. 36/97 / ELEMENTOS PARA UNA COMUNICACIÓN INTERCULTURAL

Miquel Rodrigo Alsina

Fundació CIDOB / *Revista CIDOB d'afers internacionals*, 36, 1997/Barcelona ; pp: 11-21

↳ A.I. 36/97 / IDENTIDAD Y CONFLICTO: PERSONALIDAD, SOCIALIDAD Y CULTURALIDAD

Rik Pinxten

Fundació CIDOB / *Revista CIDOB d'afers internacionals*, 36, 1997/Barcelona ; pp: 39-57

↳ 30595-D / SOCIEDAD DEMOCRÁTICA, SOCIEDAD MULTICULTURAL

Albert Jacquard ; Tomás Calvo Buezas ; Bob Sutcliffe (et al.)

Coordinadora de ONGs de Euskadi de Apoyo a Inmigrantes ; HEGOA, 1997/Bilbao ; pp: 1-58

↳ Dev.Ch. 4/98 / GLOBALIZATION AND IDENTITY: DIALECTICS OF FLOW AND CLOSURE

Peter Geschiere ; Birgit Meyer

Institute of Social Studies / *Development and change*, 4, 1998/The Hague ; pp: 601-615

↳ 38979-L / L'HISTOIRE INTERCULTURELLE DES SOCIÉTÉS

Jacques Demorgon

Anthropos, 1998/Paris ; pp: 1-312

↳ 36096-L / LA INTERCULTURALIDAD QUE VIENE: EL DIÁLOGO NECESARIO

Beatriu Auger ; Fathia Ben-Hammoun ; Chakif Bougharara (et al.)

Fundació Alfonso Comín / Icaria, 1998/Barcelona ; pp: 1-280

↳ A.I. 43-44/98-99 / LA COMUNICACIÓN INTERCULTURAL ENTRE LO REAL Y LO VIRTUAL

Mohammed Nour Eddine Affaya

Fundació CIDOB / *Revista CIDOB d'afers internacionals*, 43-44, 1998-1999/Barcelona ; pp: 59-83

↳ A.I. 43-44/98-99 / DINÁMICAS IDENTITARIAS Y ESPACIOS PÚBLICOS

Manuel Delgado Ruiz

Fundació CIDOB / *Revista CIDOB d'afers internacionals*, 43-44, 1998-1999/Barcelona ; pp: 17-33

↳ A.I. 43-44/98-99 / LAS ESTRATEGIAS IDENTITARIAS: ENTRE EL SER Y EL HACER

Miquel Rodrigo Alsina

Fundació CIDOB / *Revista CIDOB d'afers internacionals*, 43-44, 1998-99/Barcelona ; pp: 11-15

↳ 41076-L / CRITICAL DEVELOPMENT THEORY: CONTRIBUTIONS TO A NEW PARADIGM

Ronaldo Munck (ed.) ; Denis O'Hearn (ed.)

Zed Books, 1999/London ; New York ; pp: 1-217

↳ Inter. 136/99 / THE FOUNDATIONS OF DEMOCRACY (STRENGTH, WEAKNESS, LIMIT)

Raimon Panikkar

Intercultural Institute of Montreal / *Interculture*, 136, 1999/Montreal ; pp: 2-60

↳ NUPI-Forum 1/99 / GLOBAL ETHICS, CULTURE AND DEVELOPMENT

Andreas Føllesdal

Norwegian Institute of International Affairs / *Forum for development studies*, 1, 1999/Oslo ; pp: 5-21

↳ 38981-L / GUIDE DE L'INTERCULTUREL EN FORMATION

Jacques Demorgon (dir.) ; Edmond Marc Lipiansky (dir.)

Retz, 1999/Paris ; pp: 5-347

↳ 36098-L / IDENTIDADES ASESINAS

Amin Maalouf

Alianza, 1999/Madrid ; pp: 1-197

↳ 41061-L / LA IMMIGRACIÓ ESTRANGERA A ESPANYA: ELS REPTES EDUCATIUS

Elíseo Aja ; Francesc Carbonell ; Colectivo Ioé (et al.)

Fundació "la Caixa", 1999/Barcelona ; pp: 1-209

↳ Cur.Hi. 631/99 / THE INVENTION OF DEVELOPMENT

Arturo Escobar

Current history, 631, 1999/Philadelphia ; pp: 382-386

↳ IMO-C Esp/99 / THE MEDITERRANEAN: CULTURAL IDENTITY AND INTERCULTURAL DIALOGUE : PROCEEDINGS OF THE CONFERENCE THE MEDITERRANEAN: CULTURAL IDENTITY AND PROSPECTS FOR INTERCULTURAL DIALOGUE (DUBROVNIK, 5-7 December 1997)

Biserka Cvjetičanin (ed.)

Institute for International Relations / *Culturelink*, (especial), 1999/Zagreb ; pp: 1-277

↳ OFRIM-S Nov-Des/99 / ÚLTIMAS TENDENCIAS EN LA INVESTIGACIÓN DEL CIDE SOBRE EDUCACIÓN INTERCULTURAL

Montserrat Grañeras ; José Luis Gordo ; Marina de Regil

Oficina Regional para la Inmigración. Comunidad de Madrid (OFRIM) / *OFRIM suplementos*, noviembre-diciembre, 1999/Madrid ; pp: 175-194

↳ 41167-L / INMIGRANTES

José Ignacio Ruiz Olabuénaga

Acento, 2000/Madrid ; pp: 1-108

↳ A.I. 50/00 / LA MUNDIALIZACIÓN Y LA APUESTA INTERCULTURAL

Egard Weber ; Nour Eddine Affaya ; Alain Rousillon (et al.)

Fundació CIDOB / *Revista CIDOB d'afers internacionals*, 50, 2000/Barcelona ; pp: 1-223

dCIDOB 77. **Diversitat cultural i etnoncentrisme.**

Bibliografia bàsica.

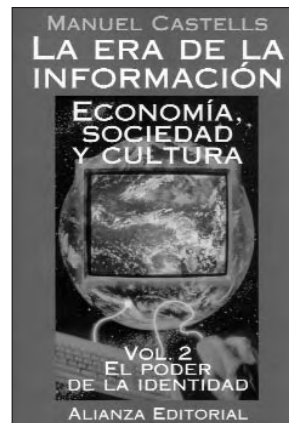
BIBLIOGRAFIA BÁSICA ►

CASTELLS, Manuel (1997) ►

La era de la información. Economía, sociedad y cultura. Vol.2 El poder de la identidad

Madrid: Alianza Editorial. 495 pàgines

El segon volum de la trilogia de Manuel Castells *La era de la información. Economía, sociedad y cultura* tracta sobre com diferents moviments socials gestionen les seves identitats diferents en l'actual era de la informació. Així doncs, tracta del fonamentalisme religiós islàmic i del cristià en la construcció de la identitat cultural. També analitza diferents moviments nacionalistes: des de la desintegració de l'antiga Unió Soviètica fins al cas de Catalunya com a nació sense Estat. Altres moviments socials estudiats són el moviment zapatista, la milícia nord-americana i el moviment apocalíptic japonès *Aum Shinrikyo*. També mereix l'atenció de l'autor el moviment ecologista, així com els moviments relacionats amb la família i la sexualitat. Per últim, es pregunta quin és el paper de l'Estat en la globalització i, en definitiva, com afecten les noves realitats de l'era de la informació a la democràcia. L'obra de Castells és ja un clàssic de lectura imprescindible per poder comprendre els canvis que s'estan vivint en l'actualitat.

DEMORGON, J.; LIPIANSKY, E. [dirs.] (1999) ►

Guide de l'interculturel en formation

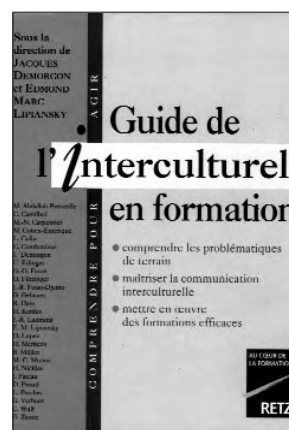
París: Ed.Retz. 349 Pàgines

Aquest treball de síntesi dóna la paraula a investigadors, formadors i altres persones que treballen sobre el terreny, a partir de tres qüestions: com situar les problemàtiques interculturals? Com interpretar-les? Com intervenir-hi?

Una primera relació intercultural sorgeix fruit de la immigració. A través de l'educació, el terreny del treball social i de la salut es proposen perspectives obertes per tal d'abordar aquesta nova diversitat cultural. Les problemàtiques interculturals venen també de la globalització, i s'examina com la multiplicació de les multinacionals i les fusions qüestionen les cultures d'empresa: per una banda, el factor econòmic amb els seus intercanvis comercials però, per l'altra, també la informació i la comunicació.

La lògica pedagògica del treball va de l'observació a l'anàlisi i l'acció. En una primera part el lector és invitat a delimitar les diferents problemàtiques interculturals en els diferents terrenys de la vida social: educació, treball social i salut, mitjans de comunicació, economia i empreses. En una segona part tracta de comprendre i interpretar les comunicacions interculturals a través dels fenòmens de contacte, d'influència i de rebuig. A partir d'aquests instruments d'anàlisi el lector és convidat, a la tercera part, a comprometre's des de perspectives actives i formatives, i també a intervenir en les relacions interculturals.

L'interès d'aquesta guia és el seu caràcter formatiu i interdisciplinari per tal de presentar les teories de referència i la seva aplicació pràctica. El lector té, juntament amb el text, les referències bibliogràfiques i, al final de cada capítol, una recomanació per tal de continuar la lectura.

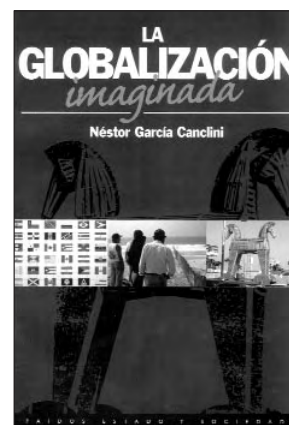

GARCÍA CANCLINI, N. (1999) ►

La globalización imaginada

Barcelona: Editorial Paidós. 238 pàgines

L'obra de García Canclini es divideix en tres parts. En la primera, "Narrativas, metáforas y teorías", l'autor pretén trencar la dicotomia entre la globalització i la identitat cultural, centrant-se en la interculturalitat i en com es caracteritza la globalització en diferents parts del globus, per finalment centrar-se en Amèrica Llatina. La segona part, "Intermedio", és la narració sobre els encontres i desencontres entre un antropòleg llatinoamericà, un sociòleg europeu i un especialista nord-americà en estudis culturals. A la tercera part, "Políticas para la interculturalidad", García Canclini es planteja la incidència de la globalització en les indústries de la cultura, la seva plasmació en l'àmbit urbà i quina agenda cultural marca la globalització. En l'apèndix "Hacia una antropología de los malentendidos" explica les relacions interculturals entre Mèxic i Argentina. L'interès d'aquesta obra resideix en la capacitat d'anàlisi de l'autor sobre un tema del qual falten obres amb la lucidesa de la present.

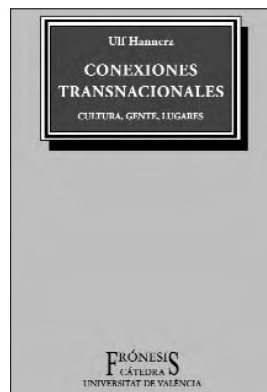
BIBLIOGRAFIA BÀSICA

HANNERZ, U. (1998) ▶

Conexiones transnacionales. Cultura, gente, lugares

Madrid: Cátedra. 290 pàgines

L'antropologia cultural es troba enfrontada a un canvi radical en el seu objecte d'estudi tradicional: la noció de poble o cultura, amb uns límits precisos i clars, és seriosament qüestionada davant les noves realitats globals. L'antropòleg suec, Ulf Hannerz, planteja la paradoxa que suposa avui en dia seguir parlant de cultures com a realitats estanques, davant dels continus intercanvis d'imatges i significats que s'estableixen a través de fronteres i territoris. I malgrat això, sembla evident que la cultura segueix estant per tot arreu. Considerant la necessitat de mantenir una mirada crítica respecte a la cultura, Hannerz argumenta que cal pensar els reptes culturals de la globalització no tant com a defensa d'una diversitat amenaçada per una suposada homogeneïtzació, sinó com a context en el qual poder observar processos continuats de reconstrucció i desenvolupament cultural.

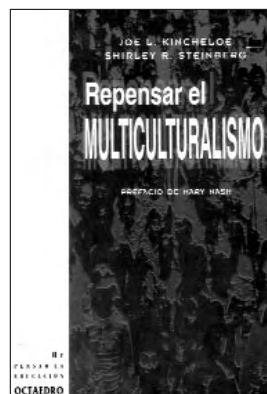
KINCHELOE, J.L.; STEINBERG, S.R. (1999) ▶

Repensar el multiculturalismo

Barcelona: Octaedro. 319 Pàgines

Tal com indica el títol, *Repensar el multiculturalismo* (títol original: *Changing multiculturalism*, 1997), en aquest llibre els autors reflexionen al voltant d'aspectes cabdals de la definició de l'Altre, en el marc del multiculturalisme, abordant al mateix temps la qüestió d'aspectes tan decisius com el poder, la consolidació de la democràcia, l'articulació de la justícia i les implicacions d'elements entrecruats com classe social, gènere i raça, en la configuració del multiculturalisme a la societat nord-americana de finals del segle XX. L'actual debat sobre multiculturalitat, que reconeix la diversitat existent i que parla en plural de les persones amb la constatació de les seves diferències –de classe social, de raça, d'edat, d'ubicació territorial, de gènere o de formació cultural i nivell educatiu–, permet reconèixer cinc tipus de multiculturalisme, centrant-se principalment en l'anomenat multiculturalisme teòric.

Dos elements clau configuren la proposta dels autors, la seva clara ubicació en els corrents del multiculturalisme crític i la seva intenció pedagògica, considerant com a escenari de la pedagogia qualsevol espai, més enllà de l'escola on es realitza un procés de formació: els mitjans de comunicació, el carrer o l'univers de la vida quotidiana. En aquest sentit, un multiculturalisme teòric implica una visió integradora que pretén entendre els mecanismes d'opressió i de discriminació o de llibertat i reconeixement, i obre horitzons interpretatius al voltant de la multiculturalitat, poc freqüents en el nostre país.

MALGESINI, G.; GIMÉNEZ, C. (1997) ▶

Guía de conceptos sobre migraciones, racismo e interculturalidad

Madrid: La cueva del oso. 320 pàgines

Aquesta guia és una ruta a través de 57 termes o punts d'interès relacionats amb les migracions, el racisme i les relacions interètniques.

Cada terme es tracta des de diferents aspectes com poden ser: etimologia i origen, contingut i usos principals, accepcions i els seus canvis, connotacions i implicacions pràctiques.

Escrita amb un to molt divulgatiu, aquesta obra és una eina molt útil i necessària que es dirigeix especialment a educadors, estudiants, animadors socioculturals, treballadors socials, periodistes, ONG, mediadors, polítics, funcionaris amb responsabilitat en matèria d'estrangeria, etc.

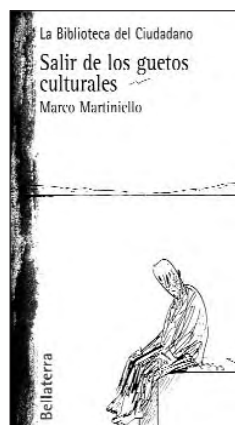

MARTINIELLO, M. (1998) ▶

Salir de los guetos culturales

Barcelona: Edicions Bellaterra. 110 pàgines.

Martiniello recull un dels fenòmens actuals més espectaculars: l'explosió culturalista, la qual ha fet que ressorgeixin múltiples identitats culturals. L'autor critica aquesta culturalització exagerada del món que pot convertir tot conflicte en un conflicte cultural, emmascarant els conflictes econòmics i ideològics latents. A continuació es planteja com s'ha tractat la diversitat cultural analitzant i discutint els models pluralista anglosaxó i assimilacionista francès. Martinello fa una crítica dels diferents tipus de multiculturalismes assenyalant els seus perills i excessos. Per últim, propugna una nova síntesi entre assimilacionisme i pluralisme superant la possible contradicció entre democràcia ciutadana i diversitat cultural. Per aquest motiu, l'autor aposta per una democràcia multicultural. Aquesta obra és una bona introducció crítica al multiculturalisme, ja que toca els temes fonamentals del problema, és de fàcil lectura i utilitza exemples molt pertinents.

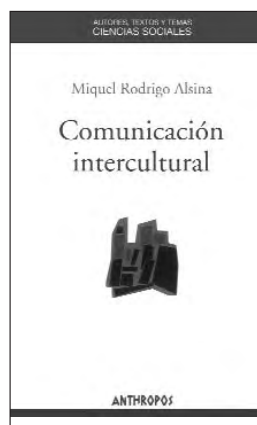

RODRIGO ALSINA, M. (1999) ▶

Comunicación intercultural

Barcelona: Anthropos. 269 pàgines

Aquest llibre constitueix la primera proposta sintètica en castellà d'un objecte d'estudi, la comunicació intercultural, a penes treballat al nostre país. Partint d'una noció mínima de comunicació intercultural, la que implica a persones que posseeixen uns referents culturals que es perceben com a diferents, Rodrigo presenta les diferents teories i corrents en el terreny de la comunicació que han abordat aquesta qüestió. Analitza la comunicació intercultural interpersonal, tant verbal com no verbal, des de tres desenvolupaments teòrics diferents: la teoria de l'ansietat o la incertesa, la de l'adaptació transcultural i la de la construcció d'una tercera cultura. A l'epíleg, l'autor conclou la seva obra aportant dues crítiques sobre el desenvolupament d'un multiculturalisme comunitarista i sobre el principi de conflicte civilitzacional, a més d'apuntar alguns dels objectius de la comunicació intercultural, plasmats tant en l'àmbit cognitiu com en l'emotiu. En definitiva, per Rodrigo, els contactes entre cultures, que durant força temps s'han mantingut en el terreny de la confrontació, han d'obrir-se a través de la interculturalitat vers un espai de negociació, de cooperació, simplement d'humanització.

WIEVIORKA, M. [dir.] (1996) ▶

Une société fragmentée? Le multiculturalisme en débat

París: La Découverte. 320 pàgines

Wieviorka reuneix les contribucions d'un destacat equip de sociòlegs entorn als reptes de la multiculturalitat. Des de diferents punts de vista, aquesta obra aborda els reptes de la construcció de societats diversificades, debatent entorn els riscos de desigualtat que hi són presents. Si bé l'homogeneïtzació que s'amaga darrera del concepte d'Estat-nació no es correspon a la realitat de les societats europees, la insistència sobre el diferencialisme cultural pot afavorir la fragmentació comunitària i la construcció de racismes culturalistes. La diversitat cultural, des del punt de vista d'aquests autors, no és problemàtica en si mateixa sinó que aquesta acostuma a ser el vehicle de reivindicacions d'altre ordre, social o polític, que manté la desigualtat, l'exploació i la discriminació de determinats grups socials. Per aquest motiu, totes les polítiques de "gestió de la diversitat" no han de tendir tant a institucionalitzar-la, sinó a afavorir que darrera la seva reivindicació no s'amaguin noves desigualtats socials.

